

รายงานการวิจัย

สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางัว จังหวัดเพชรบูรณ์

Preserve Wisdom of the Elderly to be Forgotten

: Na-ngea Village, Phetchabun Province

สุภาพร บางใบและคณะ

สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2558

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางัว จังหวัดเพชรบูรณ์

Preserve Wisdom of the Elderly to be Forgotten

: Na-ngea Village, Phetchabun Province

สุภาพร บางใบ	สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
นุชจรี ทัดเศษ	สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
ปิยพงศ์ บางใบ	สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
ธนภัทร วรปัสสุ	สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
กิตติชัย แก้วไขแสง	องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสะแก
มนตรี สิงห์พันธ์	โรงพยาบาลภูหลวง
สอาด กิ่งคำ	ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านนางัว

ทุนอุดหนุนโดยงบประมาณแผ่นดินที่พิจารณาโดยผ่านความเห็นชอบ

จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ประจำปีงบประมาณ 2558

Project Research : Preserve Wisdom of the Elderly to be Forgotten
: Na-ngea Village, Phetchabun

Researcher : Mrs. Supaporn Bangbai.

Co-Reseach/Adviser Major: -

Faculty : Agricultural Science Program, Faculty of Agricultural
Technology and Industrial Technology, Phetchabun Rajabhat
University.

Year : 2016

ABSTRACT

This research is qualitative research. The purpose of this research is to preserve wisdom of the elderly in the philosophy of sufficiency economy and to allow elderly to participate in the creation of a form of immunity by the family management according to philosophy of sufficiency economy by using participatory process, workshop and target groups with depth interviews and the community which knowledge exchange and evaluating community urgently.

Found that the elderly in the community at Na-ngea village, Muang district, Phetchabun province had preserve wisdom of local heritage associated with the lifestyle in various aspects according to the philosophy of sufficiency economy which are 1. The wisdom of bamboo and wicker consists of 1.1 the ancient toy such as frog bamboo, wind bamboo and crap bamboo.1.2 the daily instrument such as fan, steamed rice bamboo, a wicker and tray bamboo. 2. The local wisdom of waste materials such as flowers (Dok Mai Jan) are made from corn husks and the bag for carry the coins.3. The local wisdom in local cuisine, including snacks (Kanomguan Hua Chang), candy (Kanomguan), red rice sweet (Kaneawdang), banana tree salad (Yuank Kuay salad), curry sausage (Sai Uau), bamboo curry (Yanang glory). As well as enhance the value of local knowledge of the elderly, including a box of tissues, vase of flowers, basket of fruit, fly whisk bamboo and received the immunity the form to manage the family along with the philosophy of sufficiency economy by the elderly to participate in the creation of a form in 1 style.

Keywords: heritage, local wisdom, elderly

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่องสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางัว จังหวัดเพชรบูรณ์ เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ เช่น ชุมชนบ้านนางัว ชมรมผู้สูงอายุบ้านนางัว วัดโพธิ์สว่าง ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ พัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ สาธารณสุขจังหวัดเพชรบูรณ์ อบต. นางัว รวมถึงบุคคลในท้องถิ่นจากหลายๆชุมชนและทุกภาคส่วน คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลและขอขอบคุณพระครู โภกาสพัชรกิจ คุณลุงสะอาด กิ่งคำ และคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุบ้านนางัว ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกและให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลด้านต่างๆ รวมถึงการจัดประชุมและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะเทคโนโลยีการเกษตรทุกท่านที่ช่วยประสานงานและอนุเคราะห์ในเรื่องเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจนทำให้โครงการวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา และทุกๆท่านที่ไม่ได้กล่าวถึงที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยให้สำเร็จ สมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ทำหน้าที่ในการประสานงานจนทำให้การดำเนินโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการผู้ตรวจและประเมินผลงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งช่วยทำให้แผนงานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อนึ่งโครงการวิจัยครั้งนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

สุภาพร บางใบ

29 กุมภาพันธ์ 2559

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	4
ขอบเขตของโครงการวิจัย	4
นิยามศัพท์	5
กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ตอนที่ 1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	8
ตอนที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง	12
ตอนที่ 3 หลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	15
ตอนที่ 4 ความหมายของภูมิปัญญา	21
ตอนที่ 5 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม	23
ตอนที่ 6 การจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	28
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	51
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	52
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	52
ระยะเวลาในการดำเนินงานและพื้นที่ที่ทำการวิจัย	53
บทที่ 4 ผลการวิจัย	54
ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	54
ข้อมูลพื้นฐานและสภาพปัญหาของการทำเกษตร โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	55

สารบัญ

	หน้า
ข้อมูลองค์ความรู้ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ	60
รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	64
บทที่ 5 สรุปลผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	66
สรุปลผลการวิจัย	66
ข้อเสนอแนะ	66
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	67
บรรณานุกรม	68
ภาคผนวก	71
ประวัติผู้วิจัย	98

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	63

แสดงปฏิทินกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำเกษตร
ประจำปีของชุมชนบ้านนางั่ว

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภาพแสดงกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	6
2	กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง	26
3	รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	64

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11(พ.ศ. 2555-2559) ได้กล่าวถึงในข้อที่ 2. เรื่องการประเมินสถานการณ์ ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศ ข้อ 2.1 เรื่องสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ ว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับโลก และภายในประเทศ ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ ดังในข้อ 2.1.1 การเปลี่ยนแปลงสำคัญระดับโลก ข้อ 3) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่อง ประชากรผู้สูงอายุในโลกรวมจะเพิ่มขึ้นอีก 81.9 ล้านคน และการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศสำคัญๆ ในโลก มีผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายกำลังคนข้ามประเทศ เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขณะที่โครงสร้างการผลิตเปลี่ยนจากการใช้แรงงานเข้มข้นเป็นการใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น ทำให้การพัฒนาคนมุ่งสร้างให้มีความรู้ ทักษะ และความชำนาญ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อใช้ทดแทนกำลังแรงงานที่ขาดแคลน ขณะเดียวกันประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมิรายจ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ทำให้งบประมาณสำหรับการลงทุนพัฒนาด้านอื่นๆ ลดลง การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านสังคม โดยประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ตลอดจนพบว่ามีการมีโครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 อาจกระทบต่อความต้องการแรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคต การแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานคุณภาพ ภาครัฐและครัวเรือนจะมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ส่งผลต่อภาระงบประมาณของภาครัฐ และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในการดูแลสุขภาพอนามัย และการจัดสวัสดิการทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทางสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รายงานข้อมูลประชากรในประเทศไทยพุทธศักราช 2556 ประชากรคาดประมาณ ณ กลางปี 2556 (1 กรกฎาคม 2556) มีจำนวนประชากรทั้งประเทศ 64,623,000 คน แยกตามเพศ ได้แก่เพศชาย มีจำนวน 31,438,000 คน และเพศหญิง มีจำนวน 33,185,000 คน ประชากรสูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 9,517,000 คน ส่วนประชากรสูงอายุ อายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 6,408,000 คน รวมเป็นประชากรสูงอายุ จำนวน 15,925,000 คน คิดเป็นร้อยละ 24 จากประชากรทั้ง

ประเทศ (จำนวนประชากรผู้สูงอายุ. http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr-th/population_thai.html. 22 ก.ย. 2556.) ทั้งนี้ในบทสรุปของผู้บริหาร ในรายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2554 กล่าวว่าในช่วง 50 ปี ที่ผ่านมาสังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและรวดเร็ว การเปลี่ยนผ่านทางประชากรจากภาวะการเกิดสูง ตายสูง มาสู่การเกิดต่ำตายต่ำ ประกอบกับการเปลี่ยนผ่านทางระบาดวิทยาจากโรคระบาดและโรคติดต่อ มาสู่โรคเรื้อรังและโรคที่เกิดจากความเสื่อมสภาพของร่างกายตามวัย ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนจากสังคมเยาว์วัย สู่สังคมสูงวัย ประเด็นท้าทายต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศจึงเปลี่ยนจากการเพิ่มประชากรวัยเด็กในอดีต เป็นการเพิ่มประชากรวัยสูงอายุอย่างรวดเร็วในปัจจุบันและยังทวีความรวดเร็วต่อไปอีกใน 20-30 ปีข้างหน้า (มุลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2554. หน้า 2.)

จากข้อมูลการประมวลผลข้อมูลจากฐานข้อมูล “ทะเบียนราษฎร์” ของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครองพบว่า เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดมีจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร์ ประมาณ 964,679 คน ซึ่งมีประชากรผู้สูงอายุชาย จำนวน 64,670 คน หญิง จำนวน 76,194 คน รวมจำนวนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งหมด 140,864 คน คิดเป็นร้อยละ 14.60 ของประชากรทั้งจังหวัด ในครั้งนี้จำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ มีทั้งหมด จำนวน 28,297 คน คิดเป็นร้อยละ 15.95 โดยแยกเป็นชาย 12,430 คนและหญิง 15,867 คน (จำนวนประชากรผู้สูงอายุ. http://www.m-society.go.th/document/statistic/statistic_8397.pdf. 22 ก.ย. 2556.) ซึ่งตำบลนางั่ว มีประชากรทั้งสิ้น 12,469 คน แยกเป็นชาย 5,893 คน หญิง 6,576 คน จำนวนครัวเรือน 4,028 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 188.46 คน/ตารางกิโลเมตร อาชีพประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีเขตการปกครองท้องถิ่น จำนวนหมู่บ้าน 13 หมู่บ้านและมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 66.38 ตารางกิโลเมตร หรือ 41,488 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ การเกษตร จำนวน 25,693 ไร่ และจากการลงพื้นที่ของข้าพเจ้านางสาวสุภาพร บางใบ และคณะวิจัย เพื่อสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ และได้มีส่วนร่วมในการประชุมประจำเดือนในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และจากการลงพื้นที่เพื่อปฏิบัติภารกิจนอกเหนือจากการสอนหนังสือแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีภารกิจรองให้คณาจารย์มีการให้บริการวิชาการให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งข้าพเจ้าได้นำนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา การศึกษาทั่วไป ชื่อรายวิชา เทคโนโลยีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ลงพื้นที่ ณ วัดโพธิ์สว่าง ตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ เพื่อบริการวิชาการ โดยจัดกิจกรรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติ เรื่องการสืบสานภูมิปัญญาไทยจากผู้สูงอายุในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2556 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่ส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่อง การตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

และพบว่า ชาวบ้านในตำบลดังกล่าวมีความตระหนักรู้และความรู้เรื่องความสำคัญของภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโพธิ์สว่างคือ พระครูโอภาสพัชรกิจ ท่านกล่าวว่า “อาตมาอยู่ที่นี้มานานและได้เห็นชาวบ้านในชุมชนนี้มีรายได้จากการทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่บางส่วนจะมีอาชีพรับจ้างทั่วไปแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะยึดหลักของการพออยู่พอกิน คือกินทุกอย่างที่ปลูกจะปลูกทุกอย่างที่กิน และมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้อำนาจในชีวิตประจำวันของครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้ และจะพบว่ามียุคชาวบ้านส่วนหนึ่งที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ได้ทำการเกษตรแล้วก็จะอยู่บ้านเฉยๆ หากไม่ได้เลี้ยงหลาน คนแก่บางคนมีความจำเผลอมองเพราะไม่ได้ทำอะไร ซึ่งจริงๆ แล้วชาวบ้านในชุมชนละแวกนี้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายทั้งในเรื่องการทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่กันหลายสิบคน การทำอาหารพื้นบ้าน การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพดหรือวัสดุเหลือใช้ และชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้มีความเชื่อในเรื่องไม้นำไม้สักมาใช้ในบ้านของตนซึ่งหากบ้านใครนำเข้าบ้านตนเองก็จะทำให้เกิดความฉิบหายแก่บ้านนั้นๆ จะมีได้ก็เฉพาะในวัดเท่านั้นซึ่งจะเห็นว่าในวัดมีอุปกรณ์เครื่องเรือนต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาบริจาคไว้มากมาย ดังนั้นอาตมาเลยมีการเชิญชวนให้ชาวบ้านที่สูงอายุมารวมตัวกัน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมในการคุยกัน พบปะกันของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และได้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุของชุมชนขึ้นโดยมี นายสอาด กิ่งคำ เป็นประธานผู้สูงอายุจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะมีการผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ชายและผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงก็จะมีการผลิตดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพดและวัสดุเหลือใช้ที่หาได้ในท้องถิ่น ตลอดจนทางหน่วยงานพัฒนาชุมชนได้มีการนำกลุ่มชาวบ้านไปร่วมกิจกรรมจัดนิทรรศกาลออกงานในช่วงเทศกาลต่างๆ และที่ผ่านมามาอาตมาได้พากลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไปประกวด ณ วัดใหญ่ จังหวัดพิษณุโลกมาและสามารถได้รางวัลชนะเลิศมาด้วยในครั้งนั้น อาตมาดีใจที่เห็นหน่วยงานภาคการศึกษาคือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์เห็นความสำคัญและได้นำนักศึกษาออกพื้นที่มาบริการวิชาการและบูรณาการกับการเรียนการสอนนอกสถานที่อย่างน้อยเด็กๆ ก็จะได้เห็นความสำคัญว่าผู้สูงอายุยังมีคุณค่าอยู่มาก และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยไว้ให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้อีกด้วย”จากการสัมภาษณ์พระครูโอภาสพัชรกิจ ดังกล่าว รวมถึงการลงพื้นที่บริการวิชาการของข้าพเจ้า นักศึกษาและคณะทีมวิจัยสรุปได้ว่าปัจจุบันชุมชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ดังกล่าวมีความรู้พื้นฐานในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการทำการเกษตร แต่ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถน้อมนำ แสดงความจงรักภักดี รวมถึงการปลูกฝังถึงการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็น

การสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุของบ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ให้คงอยู่ รวมถึงสามารถช่วยสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัว โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการจัดการครอบครัว จึงต้องใช้การมีส่วนร่วมในครอบครัวและความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่นเองรวมถึงความร่วมมือกับหลายภาคส่วน ที่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทำให้ชุมชนในสังคมเป็นรากที่มั่นคงของประเทศ ตลอดจนเพื่อนำทางให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ในปัจจุบัน ที่กล่าวไว้ว่า “ครอบครัวควรมีการบ่มเพาะถึงความเป็นไทยและปลูกจิตสำนึก และข้อดีลักษณะให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง” และเพื่อให้เกิดสังคมไทยมีค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดีงาม ยึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่น ลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้งในสังคมไทย มาเป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการสืบสาน ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุ และสร้างรูปแบบของการจัดการครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านสถานที่ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ชุมชนตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

นิยามศัพท์

สืบสาน หมายถึง การสืบเนื่อง การรับช่วง การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่างๆทั้งทางตรงและทางอ้อม

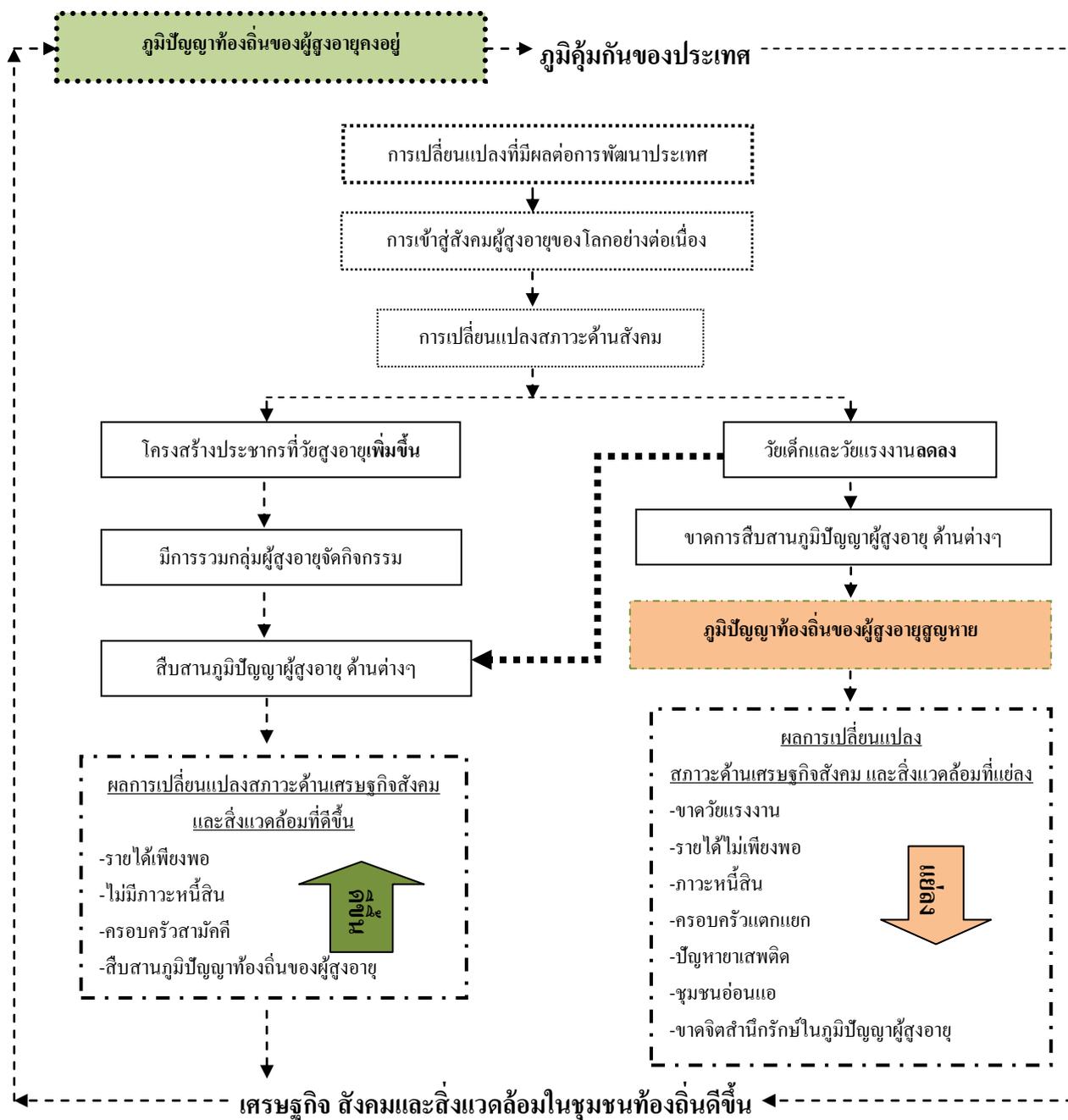
ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ของคน ในท้องถิ่น มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ การเรียนรู้ และมีระยะเวลายาวนาน มีการคิดค้นต่อเนื่องกันมา ด้านเครื่องจักสาน ด้านอาหารท้องถิ่น และด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น

ภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ในด้านต่างๆไม่มีการได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน

ผู้สูงอายุ หมายถึง ชุมชนผู้สูงอายุชายและหญิงบ้านนางั่ว

ขอบเขตของการวิจัย	ตัวชี้วัด		
	เชิงปริมาณ	เชิงคุณภาพ	ระยะเวลา
1. มีการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	<p>ชุมชนมีองค์ความรู้ และได้องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนเป็นคู่มือ อย่างน้อย 3 เรื่อง ได้แก่</p> <p>1. ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสาน จากไม้ไผ่ อย่างน้อย 3 ชนิด</p> <p>2. ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น อย่างน้อย 2 ชนิด</p> <p>3. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น อย่างน้อย 2 ชนิด</p>	<p>ชุมชนมีองค์ความรู้ มีจิตสำนึกรักษ์ ในเรื่องการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น และด้านอาหารท้องถิ่น</p>	<p>เดือนที่ 11</p> <p>ในการทำวิจัยเสร็จสิ้น</p>
2. ผู้สูงอายุมมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	<p>ได้รูปแบบของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มาจากผู้สูงอายุมมีส่วนร่วม จำนวน 1 รูปแบบ</p>	<p>ชุมชนมีองค์ความรู้ในเรื่อง รูปแบบของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มาจากผู้สูงอายุมมีส่วนร่วม</p>	<p>11 เดือน</p> <p>หลังจากการทำวิจัยเสร็จสิ้น</p>
3. สร้างเว็บไซต์	<p>1. เว็บไซต์</p>	<p>หน่วยงานต่างๆได้รับองค์ความรู้</p>	<p>3 เดือน</p> <p>หลังจากการทำวิจัยเสร็จสิ้น</p>

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

จากกรอบแนวความคิดสามารถอธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ ในเรื่องการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลต่อสถานะการเปลี่ยนแปลงสถานะ ด้านสังคม ได้แก่โครงสร้างประชากรในวัยผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและ โครงสร้างประชากรของวัยเด็กและ วัยแรงงานลดลงหากชุมชนขาดการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ด้านต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้นมีความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจ คือสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวหากชุมชน โดยเฉพาะใน วัยเด็กและวัยแรงงานขาดจิตสำนึกรักษ์และขาดการให้ความสำคัญและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ของผู้สูงอายุเหล่านั้นก็จะสูญหายไปซึ่งจะส่งผลการเปลี่ยนแปลงต่อสถานะด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่แย่ลง อันได้แก่ รายได้ไม่เพียงพอ ภาวะหนี้สิน ครอบครัวแตกแยก ปัญหายาเสพติด ชุมชนอ่อนแอ ขาดจิตสำนึกรักษ์ในภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ขาดภูมิคุ้มกัน ในชุมชนและส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาประเทศต่อไป อนึ่งหากชุมชนมีการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ด้านต่างๆ จะส่งผลให้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้นยังคงอยู่ซึ่งจะมีผลการเปลี่ยนแปลงต่อสถานะด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น อันได้แก่ รายได้เพียงพอในครอบครัวเนื่องจากมีรายได้เสริมจากภูมิปัญญา ท้องถิ่น เมื่อมีรายได้เพียงพอปัญหาหนี้สินจะไม่เกิดขึ้น ครอบครัวอบอุ่นและมีความสามัคคีเพราะ ไม่ต้องอพยพเข้าไปในตัวเมืองเพื่อหารายได้ ปัญหายาเสพติดจะลดลงเนื่องจากพ่อแม่สามารถ อบรม สั่งสอนลูกได้ ก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลให้เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นดี ขึ้น และภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุกังคงอยู่สิ่งเหล่านี้จะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับประเทศชาติต่อไป ดังภาพแสดงกรอบแนวความคิดข้างต้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกและการทำประชาคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน ของชุมชนนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จึงมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 3 หลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ตอนที่ 4 ความหมายของภูมิปัญญา

ตอนที่ 5 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ตอนที่ 6 การจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นิยามและความหมายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(สุภาพร 2551:6-9)ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาทตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง ในการดำรงหลักการพึ่งตนเอง
อาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำคนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติ
โดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่
แข็งแรง เป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทาง
เพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดี
และไม่ดีต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความ
ต้องการ และสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง
5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีกรมมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลา
เช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อน เป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน
พอใช้

แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงสำหรับเกษตรกร

ตามแนวพระราชดำริ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ชั้น คือ ชั้นที่หนึ่ง มี
ความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่าย ชั้นที่สอง รวมพลังกัน
ในรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม
 ฯลฯ ชั้นที่สาม สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดย
ประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการ ในด้านเงินทุน
การตลาด การผลิต การจัดการ และข่าวสารข้อมูล

นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่
ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิต
พืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือพอจากการบริโภค
แล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไร
ของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อ
ตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และ
หลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว
น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรมการแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้านเมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสถานการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป (<http://www.moae.go.th/builder/index.php?page=37&clicksub=537>)

สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง ถือว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำด้วยเหตุนี้จึงกำหนดให้มีหลักพิจารณาอยู่ด้วยกัน 5 ส่วน ดังนี้

2.1 กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืน ของการพัฒนา

2.2 คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

2.3 คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

2.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่สามารถเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

2.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

2.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

2.4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2.4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่

2.5 แนวทางปฏิบัติ/ ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ

สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

(เข้าถึงได้จาก <http://www.watchari.com/board/index.php?topic=1593.0>: 12 ต.ค. 2554.)

ตอนที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

อำพล เสนาณรงค์ (2542) ได้กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) คือ การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้ของจากที่ผลิตได้ในท้องถิ่น หรือในประเทศมากที่สุด พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ ดำรงชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งพาตนเอง 5 ประการ คือ 1) พึ่งตนเองทางจิตใจ กล่าวคือ ต้องมีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม 2) พึ่งตนเองทางสังคม กล่าวคือ เสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วงเหลือเกื้อกูลกัน นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน 3) พึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ ให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่น ให้สามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สิ่งที่ดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ 4) พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี กล่าวคือ ให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และสังคมไทย 5) พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น แม้จะไม่มีเงินก็ยังมีอาหารในท้องถิ่นตนเองไว้บริโภคเพื่อยังชีพ ประเวศ (2542) ได้กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งชาติ และเป็นเรื่องใหญ่หรือเป็นระเบียบวาระแห่งชาติเรื่องหนึ่ง เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค สิ่งเหล่านี้หลายคนอาจคิดเอาเอง พูดเอาเอง และกลัวไปทำนองนั้น ตัวอย่างเช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวิตเซอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างของประเทศที่เคยยากลำบากและเสียดุล ต่อเมื่อพัฒนาประเทศแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงกลับมาเข้มแข็งสมดุลและเติบโตไปได้ด้วยดี เศรษฐกิจพอเพียงต้องมีองค์ประกอบความพึงพอใจอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ 1) พอเพียงสำหรับทุกคนทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน 2) จิตใจพอเพียง รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง ทำให้อยู่ดีกินดีและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร สิ่งแวดล้อมและได้เงินด้วย 4) ชุมชนเข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม 5) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และการปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วิธีชีวิตของกลุ่มชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง 7) สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงพอเพียง ไม้่วบวบ เดี่ยวจน เดี่ยวรวย เศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สุขภาพจิตดี เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดสมดุล ยั่งยืน ซึ่งอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับจรรยา และกอบศักดิ์ (2545) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล 3) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว สามารถเป็นกรอบแนวทางสำหรับการพัฒนาที่มั่นคงและสมดุล ทั้งในระดับประชาชนและระดับประเทศ โดยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับความอยู่รอดและความเจริญอย่างยั่งยืนภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ 2) ระดับของกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน 3) ระดับสังเคราะห์แผนปฏิบัติการในการพัฒนาระดับท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร ผู้เขียนได้หยิบยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่ประสบปัญหาความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตร โดยเสนอให้เกษตรกรมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เพื่อกระจายความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกและภายในที่อาจส่งผลกระทบต่อปริมาณผลผลิต และความมั่นคงในการดำเนินชีวิตเกษตรกร ทั้งนี้ สมิทธี และ ประยุทธ์ (2544) ได้ศึกษาแนวทางและการเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อประสานการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน งานวิจัยดังกล่าวใช้วิธีค้นหาข้อมูลประวัติศาสตร์เศรษฐกิจจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะ website ของมูลนิธิชัยพัฒนา ประกอบการหาข้อมูลอ้างอิงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทำหนังสือขออนุญาตเลขานุการของมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปเผยแพร่ในการประชุมที่ประเทศเม็กซิโก งานวิจัยดังกล่าวอาศัยแนวคิดที่ว่าปัญหาเศรษฐกิจต่างๆ เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงได้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ลดความต้องการใช้ทรัพยากรให้อยู่ในระดับที่พอดีกับความจำเป็น บนพื้นฐานการพัฒนาใน 3 ระดับ คือ การพัฒนาระดับที่ 1 เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับครอบครัว เชื่อมโยงพื้นฐานวิถีชีวิตของครอบครัวซึ่งผูกพันกับศาสนา การพัฒนาระดับที่ 2 เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับหมู่บ้าน และประเทศให้สามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้อย่างเหมาะสมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนถึงระดับประเทศ การพัฒนาระดับที่ 3 เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับนานาชาติ เมื่อมีการพัฒนาระดับประเทศแล้วจะส่งผลให้ลดความต้องการทรัพยากรของทั้งโลกในระดับที่เหมาะสมได้ ทั้งนี้ ก็

ได้มีผู้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า คือ วัฒนธรรม ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูก แต่เป็นศีลธรรม ความไม่ละโมภ

ซึ่งสุภาพร 2551 อ้างถึงใน ธรรมชาติ วิโรจน์ ได้เห็นว่าความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต ซึ่งเกษตรกรเองได้มีการบริหารความเสี่ยงบางส่วนแล้ว เช่น การกระจายความเสี่ยงในกิจกรรมด้านการเกษตร โดยใช้เกษตรกรผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ และการกระจายความเสี่ยงออกไปสู่กิจกรรมนอกการเกษตร โดยทำหัตถกรรม อุตสาหกรรมย่อยในครัวเรือน รับจ้างนอกภาคเกษตร ส่วนภาครัฐเองก็มีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระความเสี่ยงของเกษตรกรด้วยนโยบายประกันราคา นอกจากนี้ยังเห็นว่า หารายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ไม่ได้เกิดจากความเสี่ยงแต่อย่างเดียว ความเสี่ยงเป็นปัจจัยที่ซ้ำเติมเกษตรกรที่ยากจนและมีทุนน้อย พื้นที่ได้ลำบากขึ้นเมื่อเผชิญกับผลกระทบที่รุนแรง นอกจากนี้ยังเห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งจากภายนอกและภายใน กล่าวคือได้เตรียมจัดการความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นไว้ได้แล้ว การใช้ทฤษฎีใหม่ในภาคเกษตรจะช่วยลดความเสี่ยงและสามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ คือมีพอใช้บริโภคภายในครัวเรือน และนำผลผลิตส่วนเกินไปหารายได้อีกทางหนึ่ง นั่นคือมีทั้งความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันเพื่อลดต้นทุนการครองชีพและการผลิตของ เกษตรกร ปรีชา (2543) การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดรายได้ของเกษตรกรจากการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และเน้นประเมินศักยภาพรายได้ของเกษตรกร ในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการตัดสินใจมาประยุกต์ใช้กับเกษตรทฤษฎีใหม่ ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากแบบสอบถาม ภาคสนามและข้อมูลทางศักยภาพ ผลการศึกษาพบว่ารายได้ของเกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเพชรบูรณ์ว่าเกษตรกรมีรายได้ (เฉพาะจากภาคการเกษตร) เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 56,867 บาท คิดเป็นร้อยละ 53.4 และมีระดับความพอเพียงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ ได้แก่ ความพอเพียงของน้ำ การขายผลผลิต ระดับความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรรวมทั้งพิจารณาศักยภาพของรายได้ใน 5 ปีข้างหน้าว่าจะมีรายได้เฉลี่ย 133,000 บาทต่อปี และได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรพัฒนาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน และควรแก้ปัญหาด้านการตลาดของผลผลิตให้มากขึ้น

กล่าวโดยสรุปว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การใช้ชีวิตโดยไม่ตั้งกฎระเบียบไว้กับตนเองจนมากเกินไปและไม่หย่อนจนเกินไปตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ตอนที่ 3 หลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

1. หลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ด้วยทศพิธราชธรรม และหลักการทรงงานตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นเวลานานกว่า 60 ปีในรัชกาลเหล่าพลสกนิกรชาวไทยต่างได้รู้ถึงพระราชกรณียกิจมากขึ้นที่ทรงปฏิบัติ และพระราชจริยวัตรที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาอย่างหาที่สุดมิได้ซึ่งหากเราชาวไทยสามารถเรียนรู้ข้อคิด ประสพการณ์ตามรอยเบื้องพระยุคลบาททั้งในส่วนของทรงตั้งมั่นในทศพิธราชธรรมและหลักการทรงงานในเรื่องต่าง ๆ นั้น ก็จะเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาชีวิตให้ก้าวเดินไปได้อย่างมั่นคงและถึงพร้อมด้วยประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นซึ่งปวงชนชาวไทยสามารถดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาทได้ด้วยหลักการและแนวทาง ดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่พร้อมด้วยทศพิธราชธรรม ทรงตราครุฑพระวรกายเสด็จฯ เยี่ยมเยียนประชาชนในทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศด้วยพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาพระราชทานพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ แนะนำซึ่งความผาสุกแก่ประชาชนอย่างแท้จริงโดยได้ประมวลหลักการทรงงานไว้ดังนี้

1. ทำงานอย่างผู้รู้จริง

ให้ศึกษางานที่จะทำให้ดี อย่าผลิผลาม ความรู้จะหยุดนิ่งมิได้ ต้องขวนขวาย ต้องเก็บบันทึกไว้ แล้วนำกลับมาใช้ประโยชน์ “ความรู้” ต้องพัฒนาอยู่เรื่อย ๆ ต้องรู้หมดและรู้อย่างแท้จริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างรอบคอบและครบถ้วน ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่เพื่อให้รายละเอียดที่ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริง เพื่อที่พระองค์จะได้พระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วตรงตามที่ประชาชนต้องการ ซึ่งนั่นก็คือ ไม่ว่าเราจะทำอะไรต้องรู้จริง ศึกษาให้เข้าใจ แล้วจึงลงมือปฏิบัติ

2. ระเบิดจากข้างใน

คือการทำสิ่งใดต้องสร้างฐาน ต้องเริ่มจากความพร้อม ความเห็นพ้องต้องกันในกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน แล้วค่อย ๆ สร้าง ค่อย ๆ ก่อ จะมั่นคงถาวร พระองค์ทรงมุ่งเน้นพัฒนาคน ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก

มิให้นำเอาความเจริญ หรือ บุคคลจากสังคม ภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

3. อดทน มุ่งมั่น

ให้รู้จักการอดทน ทำงานเป็นนิสัย ไม่ว่าสิ่งดี ๆ ที่เข้ามา ทุกข์ที่เข้ามา สุขที่เข้ามา เราก็รับด้วยใจสงบ ไม่ตื่นเต้นหรือกังวลที่เกิดขึ้นกับตัวเรา เหมือนดังคำว่า “ธรรมะ” ซึ่งนั่นก็คือ ธรรมชาติ ธรรมดา นอกจากนี้ หากเกิดปัญหา เราก็ทำจิตใจให้รู้สึกทำทหายกับปัญหานั้น เห็นปัญหาแล้วกระโดดเข้าไปเป็นการทำทหายสติปัญญา อย่างกลัวปัญหาและละลายปัญหาจากเรื่องยาก ให้เป็นเรื่องง่าย

4. อ่อนน้อม ถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด

ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เช่น นาฬิกาซื้อพระกรที่พระองค์ทรงใช้ ไม่จำเป็นต้องราคาแพง แต่ทรงเน้นที่ประโยชน์ของการบอกเวลา ทรงอ่อนน้อมถ่อมพระองค์มาก เวลาที่เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรทรงโน้มพระวรกาย คุกเข่า และประทับพับเพียบเข้าหาประชาชน ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยธรรมชาติ เรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก

5. ซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกตัญญูต่อพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบรมวงศ์มากทรงให้ความสำคัญในเรื่องความซื่อสัตย์มาก ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า“...ถ้าสุจริตแม้แต่นิดเดียว ก็ขอแข่งให้มีอันเป็นไป พุดอย่างนี้หายขาด แต่ว่าต้องให้มีอันเป็นไป แต่ถ้าไม่สุจริต สุจริต และมีความตั้งใจมุ่งมั่น สร้างความเจริญ ก็ขอต่ออายุให้ถึง 100 ปี...ความสุจริตจะทำให้ประเทศไทยรอดพ้นอันตราย ภายใน 10 ปี เมืองไทยน่าจะเจริญ ข้อสำคัญต้องยึดความสุจริตให้สำเร็จ และไม่ทุจริตเสียเอง...”

6. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดที่แตกต่าง

ในทุกครั้งที่เสด็จฯ ในพื้นที่ต่าง ๆ ทรงทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ทุกครั้งโดยวิธีการของพระองค์นั้น เป็นวิธีที่เรียบง่ายและตรงไปตรงมา โดยจะทรงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ และผลที่จะได้รับจากโครงการพัฒนากับพระสกนิกรที่มาเฝ้าฯ ล้อมรอบอยู่ หลังจากนั้นจะทรงถามถึงความต้องการของประชาชน ความสมัครใจและให้ตกลงกันเองในกลุ่มที่ได้รับประโยชน์และ

กลุ่มที่จะต้องเสียสละในขณะนั้นเลย พร้อมทั้งทรงวางแผนที่ เพื่อตรวจสอบถึงข้อมูลและข้อเท็จจริงของสภาพภูมิประเทศ และหลังจากนั้น ก็จะทรงเรียกผู้นำท้องถิ่นและฝ่ายปกครองให้มารับทราบและดำเนินการขั้นต้น ก่อนที่จะพระราชทานให้หน่วยงานปฏิบัติที่เกี่ยวข้องดำเนินการในเชิงบริหารและวิชาการต่อไปจนเสร็จสิ้นโครงการ“..มีคนบอกว่าโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ข้อนี้ เป็นความคิดผิดหรือความคิดที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะหากโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ เมืองไทยไม่เจริญ..”

7. ความตั้งใจจริงและมีความเพียร

ทำงานต้องมีความตั้งใจ อย่าทำงานไปวัน ตั้งใจทำงานจะทำให้มีแรง มีกำลังใจ และต้องขยันหมั่นเพียร งานบางอย่างยาก แต่ก็ต้องฟันฝ่าไปได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานข้อคิดเกี่ยวกับความเพียรในพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ความตอนหนึ่งว่า “..คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้ไม่เห็นฝั่งก็ต้องว่ายน้ำ และมีคำตอบอยู่ว่ามีประโยชน์อย่างไร เพราะถ้าหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน ก็จะไม่พบเทวดา คนอื่นไม่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำ ก็จึงเป็นอาหารของปลา ของเต่า เพราะฉะนั้น ความเพียรแม้จะไม่ทราบว่า จะถึงฝั่งเมื่อไหร่ ก็ต้องเพียรว่ายน้ำต่อไป”

8. กาแฟต้นเดียว : ก้าวแรกที่กล้าก้าว

เป็นตัวอย่างหนึ่งของการพัฒนาชาวเขา คือเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯไปทอดพระเนตรไร่กาแฟที่ชาวกะเหรี่ยงปลูกไว้บริเวณพื้นที่บ้านอังกาน้อย คอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยที่ไร่แห่งนั้นมีต้นกาแฟเพียงต้นเดียวมีพระราชกระแสกับข้าราชการบริพารที่อยู่ในขบวนเสด็จฯ ที่ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ ในการเสด็จฯ ข้ามเขาสูงมาเพื่อการนี้ ด้วย

พระสุระเสียงที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาว่า “..แต่ก่อนเขาปลูกฝิ่น เราไปพูดจาชี้แจงชักชวนให้เขามาปลูกกาแฟแทน กะเหรี่ยงไม่เคยปลูกกาแฟมาก่อน ยังคิดที่กาแฟยังไม่ตายเสียหมด แต่ยังมีเหลืออยู่หนึ่งต้นนั้น ต้องถือว่าเป็นความกล้าหาญสำหรับกะเหรี่ยง..” จึงต้องเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรจะได้แนะนำเขาต่อไปว่า ทำอย่างกาแฟจึงจะเหลืออยู่มากกว่าหนึ่งต้น ปรากฏว่าปีต่อมาราษฎรชาวกะเหรี่ยงคอยอินทนนท์ขายกาแฟได้เป็นเงินต่อไร่ต่อปีสูงกว่าที่เคยขายฝิ่นได้

9. คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

โดยต้องคิดให้ดี ให้ลึกซึ้ง อย่างเช่นโครงการเขื่อนป่าสักฯ เป็นการดำเนินโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เป็นตัวอย่างที่ดี ที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและไม่ได้ละเลยคนส่วนน้อยที่ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวม เมื่อส่วนรวมได้ประโยชน์อย่างมากมาย คนส่วนรวมต้องช่วยคนกลุ่มเล็กที่

เสียดสีอย่างเต็มที่ “..การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการ มีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจะได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูงและบังเกิดประโยชน์อย่างที่สุดแก่ตนเอง แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน..”

10. เข้าใจความต้องการของประชาชน

ถ้าประชาชนไม่ต้องการอย่าไปขัดเหยียดอะไรให้ ดังเช่นการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระราชดำริแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ ๆ ว่า“..ถ้าเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้อื่นที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลที่สุด..อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป..”

11. พึ่งตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนให้ชาวไทยสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งตนเอง ทั้งทางด้านจิตใจ ที่ต้องเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม ด้านสังคม ก็ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นอิสระ หรือแม้กระทั่งด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องมุ่งลดรายจ่ายเป็นสำคัญและยึดหลักพอเพียง พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ด้วยตนเองในระดับพื้นฐานดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “..ยืนบนขาของตนเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่าสองขาของเรา ยืนบนพื้นให้อยู่โดยไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอขมขามของคนอื่นมาใช้สำหรับยืน..”

12. ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง

ควรให้การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงาน เพราะคนดี คนเก่ง จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังพระราชดำรัสที่ว่า “..ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด หากอยู่แต่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้..”

13. การเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน

ต้องคิดถึงคนอื่นบ้าง อย่าคิดถึงแต่ตนเอง เห็นแก่ตัวอย่างเดียวอยู่ไม่รอด ต้องรู้จักเสียสละ เพื่อส่วนรวม ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานคำรับแก่คนไทยไว้ว่า “..สังคมใดก็ตาม ถ้ามีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ด้วยความมุ่งมั่งใจเจริญต่อกัน สังคมนั้นย่อมเต็มไปด้วยไมตรีจิต มิตรภาพ มีความร่มเย็นเป็นสุข น่าอยู่..”

อีกทั้ง ทรงรับสั่งอยู่เสมอเกี่ยวกับการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ว่า ที่พระองค์ทรงทำอยู่นั้นทรงใช้หลัก สังฆทานความหมายนี้ลึกซึ้งมาก คือ “ให้เพื่อให้” พระองค์ไม่เคยนึกว่าเมื่อให้แล้วจะต้องอย่างนั้น อย่างนี้หลักสังฆทานให้โดยไม่เลือก ในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ประสบความสำเร็จทุกข่าก็มีโครงการเข้าไปช่วยเหลือ ให้เพื่อให้อีกจริงๆ ไม่ได้ให้เพื่อคิดหวังอะไรตอบแทน

14. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คือยึดความพอดี พอเพียง พอควร เป็นที่ตั้ง อย่าทำอะไรให้สิ้นเกินพอดี เศรษฐกิจพอเพียงอธิบายอย่างง่ายที่สุด คือ ถ้ากินมากก็จุก ไม่กิน หรือกินน้อยก็หิวโหย ทำอะไร ให้พอดี แต่ต้องทำอย่างเต็มศักยภาพที่แต่ละคนมีอยู่ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ “..พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเองคนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไร ต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข..”

15. ภูมิสังคม

การพัฒนาใด ๆ ต้องสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ เนื่องจากแต่ละคนไม่เหมือนกัน ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่เหมือนกัน ทรงใช้คำว่า “ภูมิสังคม” คือ ทรงดูลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะของสังคม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ความว่า “..การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และ 3 ภูมิประเทศทาง สังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้ คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้า เราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนา นี้ ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง..”

16. รู้ รัก สามัคคี

รู้ คือ รู้ต้นเหตุ แล้วถึงเริ่มทำงาน จะได้มีประสิทธิภาพ ต้องรู้ถึงปัจจัยทั้งหมดทั้งรู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ไขปัญหา

รัก คือ ความรัก ความเมตตา ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ และไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหาที่นั้น ๆ อีกทั้งความรักที่มีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน ก็สามารถนำไปสู่ความปรารถนาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนให้บุคคลอื่นบรรลุประโยชน์ หรือเข้าถึงจุดหมายของชีวิตของเขาในระดับต่างๆ ได้

สามัคคี คือ การที่จะลงมือปฏิบัติที่นั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุกลงได้ด้วยดี

17. เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

เป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจก่อน การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต้องเข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจคนเข้าใจหลักปฏิบัติ และที่สำคัญ เราเข้าใจเขาและจะต้องทำอะไรให้เขาเข้าใจเราด้วย เราเข้าถึงเขาแล้วต้องทำอะไรให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย เมื่อเข้าใจกันแล้วก็สามารถที่จะนำไปสู่พัฒนาในขั้นต่อไปได้

18. ปลุกป่าในใจคน

เป็นการปลุกป่าลงบนแผ่นดิน ด้วยความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ ทำให้ต้องการบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ้นเปลือง เพื่อประโยชน์ของตนเองและสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม ไม่รู้จักพอ ปัญหาความไม่สมดุลจึงบังเกิดขึ้น ดังนั้นในการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมา จะต้องปลุกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลุกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง..”

19. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญ และทรงมีความสุขทุกครั้งที่ได้ช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยรับสั่งครั้งหนึ่งว่า “..ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น..” (เอกสารโครงการฝึกอบรม “การทำวิจัยตามรอยเบื้องพระยุคลบาท” รุ่นที่ 6 (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ : ม.ป.ป.)

ตอนที่ 4 ความหมายของภูมิปัญญา

ความหมายของภูมิปัญญา

มีผู้รู้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้มากมาย เช่น ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้

ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชวารู้จักวิธีทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า นำไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น ภูมิปัญญา เป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอด กลั่นกรอง กับมายาวนาน มีที่มาหลากหลายแต่ได้ประสบประสานกันจนเป็นเหลี่ยมกรณีที่จรัสแสงคงทนและทำทวยตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณะ

ดังนั้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม

ประเภทของภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา เป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงการแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชาติ ของเผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน

2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการปฏิบัติของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่อง แต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป นำมาใช้แก้ไขปัญหาโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่โดยชาวบ้านคิดเอง เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต หรือเป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่าง โชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและสำคัญยิ่ง ช่วยให้ชาวบ้านมี

ชีวิตอยู่รอดสร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุ มีผลในตัวเอง

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดว่าวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้อะไรหลาย ๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้นรวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

4. ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะของคนไทยที่เกิดจากการส่งเสริมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการการเลือกสรร เรียนรู้ปรุงแต่งและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
 2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
 3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
 4. เป็นเรื่องของ การแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
 5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนการที่สนับสนุนการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
 6. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
 7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
 8. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
 9. มีบูรณาการสูง
 10. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
 11. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม
- (เอกสารกลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร)

ตอนที่ 5 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แนวคิดตามหลักพื้นที่-ภารกิจ-การมีส่วนร่วม

เป็นวิธีการปรับกระบวนการบริหารจัดการ การพัฒนาไปสู่การปฏิบัติการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติต้องอาศัยกระบวนการและกลไกการผนึกกำลัง ในหลายมิติ กล่าวคือ การประสานแผนงาน แผนเงิน และแผนคน กับพื้นที่และหน้าที่ของหน่วยงานปฏิบัติให้เป็นเอกภาพ การกำหนดแผนงานหรือโครงการพัฒนาตามระบบบริหารจัดการนี้จะใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแผนเป็นกรอบสำหรับกำหนดภารกิจ หน่วยงาน พื้นที่ และการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (<http://www.idd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/PDF01/008.pdf> 16 กันยายน 2551)

การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือในชุมชน ร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการ วิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสนอผลและอภิปรายผลการวิจัย เริ่มต้นจากคนที่อยู่กับปัญหา (Problems People) ค้นหาปัญหา ร่วมกับนักวิชาการ (กระบวนการที่คนในชุมชนไม่ใช่ผู้ถูกระทำ แต่เป็นผู้กระทำ มีมีส่วนร่วมและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย) ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันในรูปองค์กรชุมชน และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็ง ทั้งโครงสร้างและการดำเนินงาน โดยอาศัยเงื่อนไขการเพิ่มศักยภาพด้วยระบบข้อมูล ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ ของข้อมูล เพราะจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและทำการพัฒนาต่อไปได้ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนให้ชาวบ้าน ทำวิจัยเป็น โดยการสร้างทีมวิจัยท้องถิ่นขึ้นมา

แนวคิดพื้นฐานของ PAR ก็คือ ชาวบ้านเป็นผู้อยู่กับปัญหา อยู่กับข้อมูล อยู่กับความจริง เป็นผู้รู้ดีเท่ากับหรือมากกว่านักวิจัย ดังนั้นการปฏิบัติการใดๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตปัญหาการวิจัยจึงต้องเริ่มจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากสมมติฐานของ นักวิจัยหรือนักพัฒนาฝ่ายเดียว เป็น การวิจัยที่มีการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนาบวกกับความต้องการ และความรอบรู้ของชาวบ้าน

ลักษณะเด่นของ PAR คือ เป็นการวิจัยที่เน้นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาและแนวทางแก้ไขการดำเนินการ โครงการ/กิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนา การติดตามผล จนถึงขั้น

ประเมินผลโครงการ/ กิจกรรมที่กำลังดำเนินงานและที่เสร็จสิ้นลงแล้ว ในการวิจัยชนิดนี้ คำว่า ปฏิบัติการ (Action) หมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยต้องการจะดำเนินการ อาจเป็นเรื่องพัฒนา แหล่งน้ำ การพัฒนาการเกษตร การปรับเปลี่ยน พฤติกรรมอนามัย การพัฒนาศักยภาพขององค์กร ชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วการปฏิบัติการมักเป็น กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย

วิธีการวิจัยแบบ PAR เป็นกระบวนการที่จะสะท้อนความเป็นจริงที่มีความแตกต่าง หลากหลาย ซับซ้อน โดยไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ต้องมีวิธีวิทยาที่เปิดกว้างและ ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงของสังคม PAR เป็นแนวทางการวิจัยที่ต่างไปจาก การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องร่วมกัน โดยเฉพาะจาก ฝ่ายชาวบ้านและหรือองค์กรชุมชน ในการวิจัยชนิดนี้ นักวิจัยจะต้องมีการประเมินความสัมพันธ์ ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาและทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้ สอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อการเปลี่ยนแปลง ของชุมชนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ในการวิจัยแบบ PAR ชาวบ้านเป็นผู้รู้เท่าๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนา เพราะปัญหาของการวิจัยเริ่มจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว และการกำหนดแนวทางและการเลือกแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ก็เป็นการ กำหนดและดำเนินการร่วมกันทั้งสามฝ่าย คือ ชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนาที่ต่างก็มีบทบาททำ เทียมกัน การวิจัยนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัยกับ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนาผนวกกับความต้องการและความรอบรู้ของชาวบ้าน สิ่งนี้ เป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัย จะเป็น จุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ และในขณะนี้มีตัวอย่างของ โครงการที่ดำเนินการ ได้ผลแล้วในหลายพื้นที่ทั้งในสังคมไทยและสังคมนานาชาติ

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. ระยะก่อนการทำวิจัย (Pre- Research Phase) ประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการ เข้าถึงชุมชน การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และการ เผยแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

2. ระยะการทำวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การ ฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น การวิเคราะห์ปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนว

ทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมในชุมชน

3. ระยะการจัดทำแผน (Planning Phase) ประกอบด้วย การอบรมทีมงานวางแผนท้องถิ่น การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน และการวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล

4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) ประกอบด้วย การกำหนด ทีมงาน ปฏิบัติงานอาสาสมัคร และการอบรมทีมงานปฏิบัติอาสาสมัคร

5. ระยะการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) ประกอบด้วย การจัดตั้งทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของชุมชนเพื่อติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติทุกระยะ และ เสนอผลการประเมินต่อที่ประชุมในชุมชน

การมีส่วนร่วม (participation)

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด

ผลดีต่อการบริหารจัดการเครือข่าย

1. ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลายเป็นไปได้ง่ายขึ้น รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลาย ทั้งความรู้และประสบการณ์

2. ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้

3. เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้

4. ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย

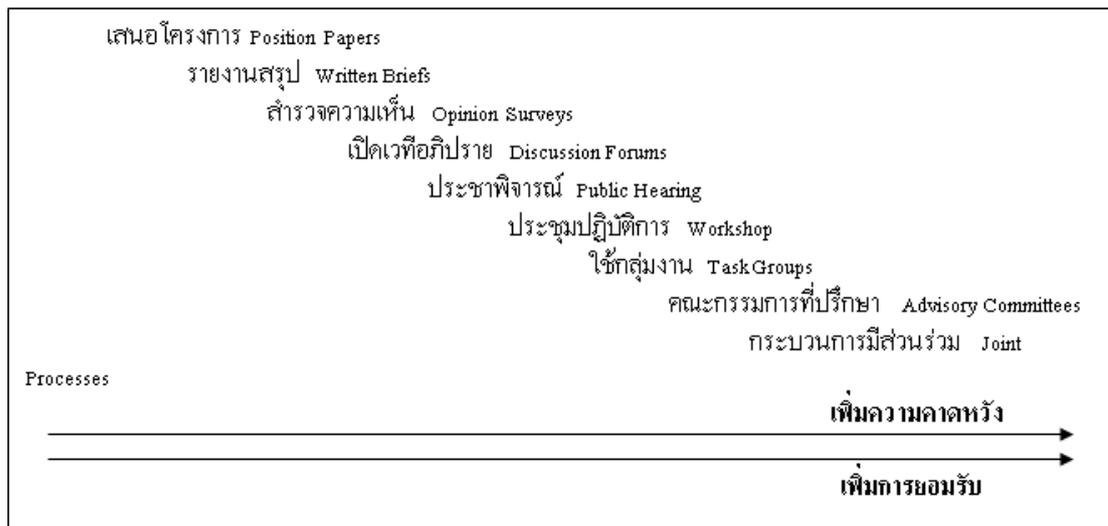
5. การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

หลักการมีส่วนร่วม

หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้

หากจะดูแผนภูมิของการมีส่วนร่วม (ดูแผนภูมิการมีส่วนร่วม : Participation continuum) จะเห็นว่ามิตั้งแต่น้อยที่สุดของการมีส่วนร่วม คือ “แจ้งเพื่อทราบ” นั่นคือ ได้ตัดสินใจไปแล้วจึงมาแจ้งให้ทราบ ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยอาจไม่สร้างปัญหา

กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ถ้าเห็นว่าการตัดสินใจนั้นอาจมีผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ควรจะต้องมี “การปรึกษาหารือ” ก็ถือว่ามีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาอีกเล็กน้อย คือ ได้รับฟังความคิดเห็นก่อนตัดสินใจ วิธีการที่มักจะหยิบขึ้นมาทำกันบ่อยๆ ในระดับนี้คือ “การทำประชาพิจารณ์” หรือ “การรับ

ฟังความคิดเห็นของประชาชน” ต้องเน้นย้ำว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะต้องทำตั้งแต่เริ่มคิดและตระหนักถึงปัญหา (ไม่ใช่ทำเมื่อได้ตัดสินใจไปแล้วและได้รับการประท้วง) เช่น ตระหนักว่ามีปัญหาเรื่องจำนวนขยะที่เพิ่มขึ้น มีความจำเป็นที่จะต้องหาที่ทิ้งขยะ จึงจัดการให้คนมามีส่วนร่วมเพื่อคิดหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีตั้งแต่ จัดเวทีคุยกันในกลุ่มเล็ก เกาะประตูบ้าน ใช้แบบสอบถาม แล้วประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อตัดสินใจ การตัดสินใจก็ต้องฟังประเด็นต่างๆ พิจารณาทุกประเด็น และตอบคำถามให้ได้ทุกประเด็น การตัดสินใจต้องมีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับได้ หากไม่ทำกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้ แต่มาทำเพียงวิธีการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการครั้งเดียวหรือสองครั้ง ก็จะเกิดเป็นปัญหา เพราะกลายเป็นเวทีที่แต่ละฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านมาแสดงจุดยืน ตอกย้ำความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มายืนยันว่าฉันถูก เธอผิด เวทีนี้จึงมักจะไม่ใช่เวทีแห่งการมาพูดคุยกัน หากมีข้อขัดแย้งกันมาก การปรึกษาหารือหรือการรับฟังความคิดเห็นเฉยๆจะไม่เหมาะสม จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ระดับสูงกว่า คือการร่วมเจรจาหาข้อยุติ (negotiation) หรือ เจรจาโดยมีคนกลางกำกับกระบวนการ (mediation) คนกลางที่มากำกับกระบวนการจะต้องไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายหรือคู่เจรจา หากทางออกที่ดีที่สุดโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนทุกฝ่ายพอใจ ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมระดับสูงสุดคือการลงประชามตินั้น แม้จะคิดที่แต่ละคนสามารถลงมติ แต่ละคนทีละคนได้ แต่การลงมติดังได้เพียง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” หรือ “เอา” หรือ “ไม่เอา” อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นอีก ถ้าสังคมยังไม่เข้าใจกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

“กระบวนการมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (power over หรือ power against) ตามทฤษฎีผู้มีอำนาจจะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ เช่น แม่ซึ่งมีอำนาจมากกว่าลูก ก็มักจะใช้อำนาจเหนือลูก สั่งให้ลูกกลับบ้านก่อนค่ำ มาถึงวันหนึ่งลูกซึ่งโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็จะขอลับบ้านดึก เพราะจะไปงานวันเกิดเพื่อน แม่ก็ยังใช้อำนาจเหนือให้กลับบ้านภายในหกโมงเย็น ถามว่าลูกสาวจะยังเชื่อและปฏิบัติตามไหม ตามทฤษฎีแล้ว หากผู้มีอำนาจยังใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อยๆ อำนาจนั้นๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่ที่เรา “มี” หรือ “ไม่มี” “อำนาจ” อย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่นๆ ที่อยู่รอบข้างหรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขา นั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่ ซึ่งบางครั้งสำคัญกว่าด้วยซ้ำไป ฉะนั้นแทนที่แม่จะใช้อำนาจเหนือ หันมาใช้อำนาจร่วมกับ (power with) ลงมาพูดคุยกับลูก หากทางออกที่ดีกว่าแทนการสั่งอย่างเดียว ลูกก็จะยินดีปฏิบัติตามและเชื่อฟังแม่ต่อไป

การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการที่ศรัทธาในปัจจุบัน เพราะจะช่วย

ให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม หลังจากพยายามด้วยวิธีการใช้ไม่เร็ว ใช้กฎกติกาที่ครูอาจารย์ออกกฎหรือวางระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติ แต่การยอมรับก็ยังไม่ได้ผลดีนัก ครูประจำชั้นได้ชวนนักเรียนในห้องให้ร่วมกัน “ตระหนักรู้” ถึงปัญหาในห้องเรียน เช่น ความสกปรก การแต่งกายนักเรียน การไม่เรียบร้อยในห้องเรียน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะวางกติกาตนเอง จนในที่สุดได้ระเบียบปฏิบัติประจำห้องที่ครูรับ เอามาจัดพิมพ์ติดไว้ในห้อง ปรากฏว่าได้รับการยอมรับและการปฏิบัติตามอย่างดีกว่ากฎกติกาที่ครูกำหนดกติกานั้น ตัวอย่างเช่นนี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถจะนำไปใช้ในองค์กรหรือรัฐวิสาหกิจที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นเครื่องมือของการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพต่อไป

ที่มา: วันชัย วัฒนศัพท์. การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร บรรยายในการสัมมนา นายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานในรัฐวิสาหกิจ วันที่ 6-8 มีนาคม 2546 โรงแรมพญาพิมานเตอร์ เมืองพัทยา ชลบุรี จัดโดย กองรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน

ตอนที่ 6 การจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมือใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสถาบันแรกที่สามารถหล่อหลอมและพัฒนาบุคคลต่างๆ ในครอบครัวให้เป็นบุคคลอันพึงประสงค์ของสังคมซึ่งเราจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดเติบโตในครอบครัว มีหน้าที่สร้างสรรค์สมาชิก เพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม ให้ความรักและความอบอุ่น กำหนดสถานภาพ เช่น หญิงชายแต่งงานกันและให้กำเนิดบุตรโดยบุตรจะถูกกำหนดขึ้นโดยกำเนิด เช่น เพศ ศาสนา เชื้อชาติ สัญชาติ ปกป้องคุ้มครองหรือเลี้ยงดูผู้เยาว์ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการศึกษา หน้าที่ทางศาสนา

ประเภทของครอบครัว (<http://sociology-a.blogspot.com/2013/07/family-institutions.html>)

1. จำนวนของสมาชิกในครอบครัว แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 Nuclear family หรือครอบครัวเดี่ยว คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรเท่านั้น

1.2 Extended family หรือครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรรวมทั้งญาติพี่น้อง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ซึ่งอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

1.3 Polygamous family หรือครอบครัวซ้อน คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีหนึ่ง ภรรยาหลายคน ครอบครัวแบบนี้จึงเป็นครอบครัวเดี่ยว 2 ครอบครัว หรือมากกว่าที่มีสามีและพ่อแม่รวมกันและอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน

2. ที่อยู่อาศัยของกลุ่มสมรส แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 Patrilocal family คือ ครอบครัวที่กลุ่มสมรสใหม่เข้าไปรวมอยู่อาศัยกับครอบครัวของบิดา มารดาของฝ่ายเจ้าบ่าว

2.2 Matrilocal family คือ ครอบครัวที่กลุ่มสมรสใหม่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดาของฝ่ายเจ้าสาว

2.3 Neolocal family คือ ครอบครัวที่กลุ่มสมรสใหม่แยกตัวออกไปอยู่ต่างหากจากครอบครัว บิดามารดาของตน

3. ความเป็นใหญ่ในครอบครัว แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

3.1 Patriarchal family คือ แบบของครอบครัวที่ผู้ชาย (หรือพ่อ) เป็นใหญ่ในครอบครัว เช่น ครอบครัวคนจีน

3.2 Matriarchal family คือ แบบของครอบครัวที่ผู้หญิง (หรือแม่) เป็นใหญ่ในครอบครัว เช่น ครอบครัวของพวกเอสกิโมบางเผ่า

3.3 Equalitarian family ได้แก่ ครอบครัวที่ผู้ชายและผู้หญิง (หรือพ่อและแม่) มีความเสมอภาคกัน คือ มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน

4. ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 Patrilineal เกี่ยวข้องกับการสืบสายโลหิตทางฝ่ายพ่อ เด็กที่เกิดมาต้องเป็นสมาชิกในกลุ่มญาติ (kinship group) ของฝ่ายพ่อ คือ เด็กมีความสัมพันธ์กับญาติทางฝ่ายพ่อเท่านั้น

4.2 Matrilineal เกี่ยวข้องกับการสืบสายโลหิตทางฝ่ายแม่ (ซึ่งตรงกันข้ามกับ Patrilineal)

4.3 Bilineal คือ ครอบครัวที่สืบสายโลหิต และสืบทอดมรดกทั้งฝ่ายบิดาและมารดา โดยถือว่าญาติทั้งสองฝ่าย มีความสำคัญเท่าเทียมกัน

หน้าที่ของสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. สร้างสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม ด้วยการให้กำเนิดบุตร ทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่และสืบต่อไปได้อย่างมั่นคงถาวร
2. ควบคุมพฤติกรรมทางเพศของบุคคลในสังคมให้เหมาะสม ในรูปของการสมรส ซึ่งคู่สมรสต้องปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทของแต่ละฝ่าย คือสามี – ภรรยาตามที่สังคมกำหนด ทำให้ปัญหาทางเพศในสังคมลดลง
3. เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ของสังคม คือ บุตรของตนให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ และเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
4. การให้ความรัก ความอบอุ่น ความหวังและกำลังใจให้แก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีขวัญกำลังใจ และมีความมั่นคงทางจิตใจ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข
5. การขัดเกลาทางสังคม โดยการอบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ปฏิบัติคุณลักษณะนิสัยให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
6. การกำหนดสถานภาพ และบทบาทของบุคคล เช่น เพศ ลำดับของสมาชิกในครอบครัว ชนชั้น ภูมิฐานะ ซึ่งบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบรรทัดฐานของแต่ละสังคม
7. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ คือ เป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ
8. รักษาเพิ่มพูนและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิก ทำให้วัฒนธรรมในสังคมดำรงอยู่ต่อไป

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับครอบครัว (*e-book.ram.edu/e-book/h/HC334(50/HC334-1.)*)

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่า สังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เรจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว ครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่ เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม

ความหมายและหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัว ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือน ได้แก่ สามี ภรรยาและบุตร นอกจากนี้ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา ต่างก็ให้ความหมายของครอบครัว ในลักษณะที่ต่างกััน ในความหมายทางสังคมวิทยา ครอบครัว คือรูปแบบของการที่ บุคคล 2 คน หรือกลุ่มบุคคล สร้างแบบ (pattern) หรือโครงสร้าง (structure) ของการอยู่ ร่วมกันในความหมายของนักจิตวิทยา

ครอบครัวคือสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีมนุษย์ สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันสังคมภายนอกที่จะ ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติกับสมาชิกรุ่นใหม่ ของสังคมที่มีชีวิตอุบัติขึ้นใน ครอบครัว

Burgess กับ Locke (อ้างใน สุพัตรา สุภาพ 2536, 36-37) ได้ให้คำจำกัดความ ของครอบครัวว่า จะต้องมิลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันโดยการสมรส หรือความผูกพัน ทางสายโลหิต หรือการมีบุตรบุญธรรม การสมรสแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีและ ภรรยา ส่วนความผูกพัน ทางสายโลหิต คือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก รวมทั้งบุตร บุญธรรมด้วย

2. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือบางครั้งก็ แยกกันไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิก 3 – 4 – 5 ชั่วอายุคน ปัจจุบันครัวเรือน (โดยเฉพาะ ในประเทศพัฒนา) จะมีขนาดเล็ก ประกอบด้วยสามีภรรยา และลูกหนึ่งหรือสองสามคนขึ้นไป หรือไม่มีเลย

3. ครอบครัวเป็นหน่วยของการกระทำระหว่างกัน เช่น สามีภรรยา พ่อแม่ ลูก พี่น้อง โดยสังคมแต่ละแห่งจะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ ประเพณีของแต่ละแห่ง ซึ่งหมายความว่า ไม่ใช่เพียงต่างคนต่างกิน ต่างคนต่างอยู่ แต่ต่าง คนต่างมีปฏิภิกิริยาเชิงสัมพันธ์ต่อกัน เช่น รักกัน เอาใจใส่กัน สั่งสอนกัน จิตใจผูกพันกัน เป็นต้น

4. ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวัฒนธรรม สมาชิกจะถ่ายทอดและรับแบบของความ ประพฤติในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามีภรรยา และลูก และเมื่อผสมผสานกับ วัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจาก ครอบครัว ก็จะได้แบบของความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันและต่อผู้อื่น

สมาคมทศเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2524, 86-87) ได้นิยามคำว่าครอบครัว จากแง่ วิชาการต่างๆ ความหมายของครอบครัวก็ต่างกันออกไป

ในแง่ชีววิทยา ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันทางสายโลหิต เช่น สามี ภรรยา มีบุตร บุตรเกิดจากอสุจิของบิดาผสมกับไข่สุกของมารดา ฉะนั้นบิดามารดากับบุตร จึงเกี่ยวพันกัน ทางสายโลหิตแล้วแต่ใคร โม โขมและยีนที่บุตร ได้รับมาจากทั้งบิดาและ มารดา

ในแง่กฎหมาย ชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน มีบุตร คนเหล่านี้เป็นครอบครัว เดียวกันตาม กฎหมาย บิดามารดาและบุตรมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันตามกฎหมาย บุตรมี สิทธิรับมรดกจากบิดา มารดา ถ้าไม่มีบุตรผู้สืบสายโลหิตขึ้นไปหรือลงมาโดยตรง หรือที่จด ทะเบียนเป็นบุตรธรรม ก็ นับว่าเป็นครอบครัวเดียวกันตามกฎหมาย

ในแง่เศรษฐกิจ ครอบครัวคือคนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบเดียวกัน ที่ทำการ สมรสแล้ว แยกบ้านไปอยู่ต่างหาก แต่มีพันธะทางศีลธรรมที่จะเลี้ยงน้อง คือ ต้องส่งเสียให้ เงินน้องเล่าเรียน เช่นนี้นับว่าใช้จ่ายจากงบเดียวกัน และเป็นครอบครัวเดียวกัน

ในแง่สังคม ครอบครัวคือกลุ่มคนที่รวมอยู่ในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยว พันทาง สายโลหิตหรือทางกฎหมาย แต่มีปฏิภริยาสัมพันธ์กัน ให้ความรักและความเอาใจ ใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ลูกของลูกจ้างอยู่ในบ้านเดียวกัน เจ้าของบ้าน เลี้ยงดูให้ความเอาใจใส่ ความรัก ก็นับว่าเด็กนั้นเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวในแง่สังคม

เจเลียว บุญยงค์ (2538, 45) ได้สรุปความหมายของครอบครัวไว้ดังต่อไปนี้

1. ครอบครัว ได้แก่องค์การหรือหน่วยทางสังคมขนาดย่อม ซึ่งเกิดจากการที่ชาย หญิงคู่หนึ่งความสัมพันธ์กันทางเพศแล้วให้กำเนิดบุตร และสามารถเลี้ยงดูบุตรที่เกิด มาให้อยู่ในสังคมนั้นได้

2. ครอบครัว คือกลุ่มของบุคคลต่าง ๆ ที่รวมกันขึ้น โดยการผูกพันทางด้าน การแต่งงาน การสืบสายโลหิต หรือการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันใน บ้านเรือนเดียวกัน

3. ครอบครัวคือความต่อเนื่องกับความสัมพันธ์ในทางเพศที่มีเวลานานพอที่จะให้ กำเนิดบุตร และสามารถเลี้ยงดูอบรมบุตรเหล่านั้นได้

4. ครอบครัวหมายถึง คนหลาย ๆ คนที่มาอยู่ร่วมกันเป็นเวลานานพอที่จะให้ ผู้อื่น (สมาชิกใหม่) เกิดมาได้ ตามความหมายนี้แสดงว่าไม่ได้มุ่งความสำคัญไปที่ ครอบครัวเท่านั้น แต่มุ่งที่ตัวบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันมากกว่า เป็นที่รวมของบุคคลหลาย ๆ คน โดยไม่จำกัดเพศ อายุ

หน้าที่ของครอบครัว (Functions of the Family)

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่สังคม หลายประการ สังคมย่อมให้การสนับสนุนครอบครัวอย่างมั่นคง โดยมุ่งหวังให้ครอบครัวทำ หน้าที่ซึ่งสังคมมอบหมายอย่างสมบูรณ์

หน้าที่ของครอบครัว คืองานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่มวลสมาชิก ในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกเหล่านั้นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยที่ครอบครัวเป็น สถาบันที่เก่าแก่และจำเป็นที่สุดของมนุษย์ ครอบครัวจึงมีการทำหน้าที่ต่าง ๆ แบบ เดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์ จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากล คือเป็นหน้าที่ซึ่ง ครอบครัวของทุกสังคมต้องกระทำ เจเลียว บุญยงค์ (2538, 47) ได้สรุปหน้าที่ของ ครอบครัวโดยทั่วไป ได้ดังนี้

1. หน้าที่ทางชีววิทยา หรือหน้าที่การให้กำเนิดแก่สมาชิก ความต้องการทางสรีระ อย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ เพศรส ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีบุตร การให้กำเนิดแก่สมาชิกต้องอาศัย พฤติกรรมทางเพศ

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางชีววิทยา การให้กำเนิดแก่สมาชิก ควรจะเป็นตามธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อชายหญิง กระทำกิจกรรมทางเพศร่วมกัน ฝ่ายหญิงก็มีครรภ์ เมื่อครบกำหนดก็คลอดบุตรถ้าสุขภาพของมารดาและบุตรดี บุตรก็จะ เจริญเติบโตไปตามลำดับ บิดามารดาจะต้องเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพ สามารถทำประโยชน์ ให้สังคมได้ ถ้าคู่สมรสไม่สามารถให้กำเนิดแก่สมาชิกได้ด้วยเหตุบางประการ สังคมก็ผ่อน ปรนให้คู่สมรสรับเด็กอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมได้ การรับบุตรบุญธรรม ถ้าปฏิบัติตาม ประเพณีและกฎหมายแล้ว บุตรบุญธรรมก็มีฐานะเหมือนกับบุตรซึ่งเกิดจากสายโลหิตทุกประการ

2.หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อครอบครัวผลิตเด็กออกมาแล้ว พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง จะต้อง

ช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของ สังคมต่อไป หน้าที่นี้ นับว่าสำคัญมาก ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือ

2.1 การเลี้ยงดูเด็กอ่อนเพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโต มีจิตใจสมบูรณ์

2.2 การอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามให้เด็ก โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภาวะเป็นเด็กอ่อน ต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนนาน มากกว่าลูกของสัตว์ประเภทอื่น ๆ ฉะนั้น โอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดลักษณะอุปนิสัยใจ คอ บุคลิกภาพต่าง ๆ จากญาติที่ใกล้ชิด ผู้ซึ่งเลี้ยงดูตนมาโดยพ่อ แม่ จึงมีอยู่มาก ฉะนั้นถ้าลูกมีอุปนิสัยที่ไม่ดี หรือเป็นสมาชิกที่เลวของสังคม ความผิย่อมตกเป็นของ ครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

1. หน้าที่ในการให้ความรัก หน้าที่นี้ยังไม่มีสถาบันใดทำแทนได้ดีกว่าครอบครัว ความรักที่เด็กได้รับจากบิดามารดา หรือจากครอบครัวตนเป็นความรักที่ต่อเนื่อง ไม่มีวัน ลื่นสุด เด็กที่ขาดความรักขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว มักจะก่อปัญหาขึ้นเพื่อ เรียกร้องความสนใจ เด็กมักจะมี ความโกรธ

จิตใจ ไม่รักใคร จะปรับตัวให้เข้ากับ บุคคลภายนอก ครอบครัวก็มักจะปรับไม่ได้ หรือได้ก็ไม่ดี พอ เมื่อถึงวัยแต่งงานก็ปรับตัว ให้เข้ากับคู่สมรสของตนไม่ได้

2. หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือการหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดูสนองความต้องการตาม บังคับ สำคัญ 5 ประการ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และการศึกษา อันเป็น ความจำเป็น พื้นฐานของมนุษย์ หน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวตะวันตกกับ ครอบครัวชาวตะวันออก มี ลักษณะแตกต่างกันบ้าง ในสังคมชาวตะวันตกการที่ชายและ หญิงมาสมรสกันก็ถือว่าชีวิตสมรสคือ หุ้นส่วน มีการแบ่งความรับผิดชอบ คู่สมรสบางคู่ ผลัดกันทำหน้าที่หาเงินเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งศึกษา ต่อวิชาชีพ บุตรต้องขอยืมเงินจากบิดา มารดา ต้องรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจต่อบุตรมาก ต้องส่งเสริมสนับสนุนในทางการเงิน จนกว่าบุตรของตนจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

3. หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย บิดา มารดา มีหน้าที่ให้ความปลอดภัยแก่บุตร นับตั้งแต่บุตร ปฏิสนธิ เมื่อคลอดออกมาแล้วบุตรจะต้องได้รับการปกป้องอย่างรอบครบ ความก้าวหน้าในทาง วิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าในทางโภชนาการ จะช่วยให้ครอบครัว ปลอดภัยและเจริญเติบโต แข็งแรง นอกจากพ่อ แม่ จะให้ความปลอดภัยแก่บุตรโดยตรง แล้ว สมาคมผู้ปกครอง สมาคม สุขภาพจิต คลินิกสุขภาพจิต ฯลฯ ล้วนเป็นสถาบันที่ช่วย ปกป้องอันตรายให้ความปลอดภัยแก่เด็ก ให้ความรู้แก่ครอบครัว เพื่อทำหน้าที่นี้ได้อย่างดี

4. หน้าที่ในการให้การศึกษา การศึกษาในตอนเริ่มแรกชีวิตนั้น เด็กไม่ได้รับไป จากการสั่งสอน ด้วยวาจาอย่างเดียว แต่เรียนรู้โดยการเลียนแบบด้วยในฐานะครูคนแรก ของบุตร บิดา มารดา จะต้องให้ความรู้ทุก ๆ ด้านแก่บุตร ให้บุตรยอมรับและเข้าใจ วัฒนธรรมของชุมชน ถ้าครอบครัวมี สิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเด็ก การศึกษาของเด็กก็จะดีทั้ง ด้านคุณภาพและปริมาณ การศึกษาใน ครอบครัวจะเป็นผลเพียงไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับแรง เสริมที่ครอบครัวให้แก่เด็ก เด็กที่บิดามารดาฝึก ให้ช่วยตนเองจะเป็นคนทำงานเป็น รับผิดชอบในการทำงาน วินัยที่ครอบครัวฝึกให้ย่อมช่วยให้เด็ก เป็นคนที่อยู่ในระเบียบวินัย

5. หน้าที่ในทางศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันในชีวิตประจำวัน ผู้ที่ใช้ศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ย่อมมีโอกาสที่จะมี ชีวิตที่มีคุณภาพ มากกว่าคนที่ละเลยต่อศาสนา สภาพของสังคมในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นถึง ปัญหาต่างๆ มากมาย อาทิ เช่น ปัญหาอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไม่ ละอายต่อบาปล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยที่มีจำนวนไม่น้อยเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ชื่อสักแต่ว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ไม่ได้ ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎและหลักการแห่ง ศาสนาพุทธ ครอบครัวควรจะอบรมสั่งสอนและ ชักจูงให้บุตรได้กระทำหน้าที่อันเป็น ศาสนกิจประจำวัน เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้ พระ การทำใจให้สะอาด ปราศจากอหิงสา (ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ) ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ใน พรหมวิหาร4 (เม ทรุณา มุทิตา และ อุเบกขา) ถ้าบุตรเข้าใจและปฏิบัติได้ ก็จะทำให้จิตใจเป็น สุข ครอบครัวควรจะทำหน้าที่เหล่านี้ตั้งแต่บุตรของตนยังอยู่ในวัยเด็ก ซึ่งเป็นเวลาที่เด็กเรียนรู้ ได้ ง่าย

6. หน้าที่ในทางสันตนาการ การขจัดปลดปล่อยความเคร่งเครียดทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เป็น ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์การปลดปล่อยความเคร่งเครียดทาง อารมณ์เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับ ผู้ใหญ่ แต่สำหรับเด็กการให้เล่นอย่างสนุกสนานเป็นส่วนที่ ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ พร้อมกันหลายด้าน ครอบครัวจึงควรจัดสันตนาการ ให้กับเด็กทั้งในบ้านและในบริเวณบ้าน รวมทั้งนอกร้านด้วย

7.หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา หน้าที่นี้เป็นแนวโน้มในสังคมที่น่าเป็นห่วง กล่าวคือสังคมถือว่าบิดา มารดา

สุพัตรา สุภาพ (2536, 57-59) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวตามลักษณะของ สังคมและวัฒนธรรมไทยไว้ ดังนี้

1. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (reproduction) เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะ สังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีการ สร้างสมาชิกใหม่สังคมนั้น ๆ ก็จะต้องสูญหายไป การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับ ทรัพยากรภายในประเทศ คือ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ถ้ามีมากเกินไปจนทรัพยากร ภายในประเทศไม่อาจจะอำนวย สังคมก็ยากลำบาก และเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ความ ยากจน อาชญากรรม เป็นต้น แต่ถ้ามีสมาชิกน้อยเกินไป สังคมนั้นก็อาจจะประสบปัญหา ขาดแคลนกำลังคน

2. บำบัดความต้องการทางเพศ (sexual gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปของการ สมรสเป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง เช่น ช่มชู้ การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่ มีการจัดระเบียบ เพราะการสมรส คือ วิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศ แต่อย่างเดียวย จะต้องทำให้มนุษย์มีครอบครัวเสมอไป เพราะมนุษย์มีทางระบายออกทาง อื่น ๆ ได้โดยไม่ต้องมีครอบครัว เพราะการสมรสให้มากกว่าความพอใจในเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเพศ

3. เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตในสังคม (maintenance of immature children or raising the young) เราจะเห็นได้ว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ดีกว่าสถาบันนี้ เพราะความรัก และอบอุ่น เด็กจะหาที่อื่นใดเสมือนครอบครัวนั้นยากมาก พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความรักลูก ย่อมจะประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดี แม้จะยากดมีเงินก็ตาม ครอบครัวจึง เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโต การเลี้ยงดูจากที่อื่นแม้จะทำได้ เช่น สถาน สงเคราะห์ โรงพยาบาล ตามบ้านรับเลี้ยงเด็ก ก็ทำไม่ได้ดีเท่า เพราะอาจจะให้เด็กได้แต่ การเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย แต่ทางด้านจิตใจนั้นทำได้ยากมาก เพราะมีเด็กเป็นจำนวน มาก การจะให้ความอบอุ่นแก่เด็กทุกคนเสมือนพ่อแม่ให้แก่ลูกนั้นทำไม่ได้อย่างดีด้วยเหตุนี้ เด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่จึงพัฒนาได้ช้า เช่น เดินช้า พูดช้า อารมณ์ไม่มั่นคง และ บางครั้งก็ทำร้ายตัวเอง เพื่อเรียกร้องความสนใจ

4. ให้การขัดเกลาทางสังคม (socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรม เบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับ สิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของ ความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำ ได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือดุคำ หรือว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดย การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้ก็มีอยู่ตลอดเวลา จึงนับได้ว่าเป็นสถาบันที่ให้ การ อบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

5. กำหนดสถานภาพ (social placement) เราได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่ง ส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะถ้าเป็นหญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนตาม ชื่อสกุลสามี สถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กับคนกลุ่มไหน เช่น ชื่อสกุลเป็นไทย ก็จัดว่าเป็นคนไทย นอกจากนี้สถานภาพก็เป็นสิ่งที่คิดตัวมา แต่เกิด เช่น เป็นลูกคนจน ลูกคนรวย เป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นลูกรัฐมนตรี เป็นลูกพ่อค้า ฯลฯ และสถานภาพดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นพ่อค้า เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น

6. ให้ความรักและความอบอุ่น (affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับ ความรัก และอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่า จะมีคนที่เรารักและคนที่รักเรา เสมอ เช่น ความรักของสามีภริยา หรือความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก นอกจากนั้นถ้าสมาชิก คนใดประสบความผิดหวังไม่ว่าในด้านการงาน หรือด้านอื่น ๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้ กำลังใจและปลุกปลอบใจ เพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ สรุปลแล้วครอบครัวจึงเป็น แหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมี พลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ให้ ลุล่วงไปได้

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2545, 34-35) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวใน หนังสือจิตวิทยาครอบครัวไว้ ดังนี้

1. หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ ในสมัยโบราณคนในครอบครัวเดียวกันต้องช่วยกันทำมาหากิน ลูกต้องรับภารกิจของพ่อ แต่ยังไม่ได้เป็นเจ้าของจนกว่าพ่อจะตาย ครอบครัวเป็น ผู้ผลิตและผู้บริโภค ในปัจจุบันการผลิตต่างๆ ถูกตัวแทนนอกครอบครัวรับไปทำแทนทั้งสิ้น อาหารที่เคยทำในบ้านก็มีตัวแทนทำนอกบ้าน ในสังคมปัจจุบันสิ่งต่างๆ อาจหาซื้อได้ไม่ว่า อาหาร หรือเสื้อผ้า นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ทุนแรง

2. หน้าที่ในการให้การศึกษา ในสมัยก่อนแม่สอนเรื่องการบ้านการเรือนให้ลูก สอนให้อ่านเขียน หรือทำเลขง่าย ๆ แต่ทุกวันที่เด็กใช้เวลาในโรงเรียน หรือในการเรียน มากกว่าอยู่บ้าน กินข้าวกลางวันที่โรงเรียนถึงบ้านในเวลาเย็น โรงเรียนเล็กก็มีกิจกรรม นอกหลักสูตร แต่กระนั้นครอบครัวก็ยังเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่จะถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมและประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม งานอดิเรก และกิจกรรมที่จะเรียนได้ใน บ้านเด็กซึ่งจะเรียนจากที่อื่นไม่ได้ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ทำอะไร ๆ ร่วมกันจะต่างจากเด็กที่มาจากบ้านที่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ การปฏิบัติและดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นตัวแทนในการเรียนที่เข้มแข็งกว่าจะเรียนจากหนังสือที่โรงเรียน ถ้าครอบครัวไม่ยอมทำอะไรเลยก็จะสูญเสียหน้าที่ทางการศึกษาและเด็กที่ดีจะขาดความ สนับสนุนที่ควรได้จากครอบครัว

3. หน้าที่ในการปกป้องสวัสดิภาพ หน้าที่สำคัญอีกประการที่ไม่ควรละเลยของ ครอบครัว คือ ครอบครัวต้องปกป้องสวัสดิภาพของสมาชิก อาจอาศัยตำรวจหรือ หน่วยงานอื่นๆ เช่น สาธารณสุข ยา ประกันชีวิต ประกันรถ

4. หน้าที่ในการสนทนาการ มีสนทนาการซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตครอบครัวใน ปัจจุบัน เช่นฟุตบอล บาสเกตบอล ภาพยนตร์ การใช้เวลาสนทนาการร่วมกันนั้น จะทำให้ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัวดีขึ้น

5. หน้าที่ทางศาสนา การศาสนาในบ้านเรามีน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะความไม่ สะดวกคนหนุ่มสาวไม่สนใจการเข้าวัด ในชนบทเวลามีงานวัดก็เข้าไปเพื่อสนุกมากกว่าที่ จะสนใจกับพิธี ศาสนา ความเชื่อพื้นฐานต่างๆ เด็กก็มักจะได้จากครอบครัว ครอบครัวควร ช่วยให้เขามีปรัชญาชีวิต ศีลธรรมที่เขามี เขาได้มาจากครอบครัวของเขาเอง การศึกษา พบว่า หนุ่มสาวเรียกตนเองว่าพุทธ ศา สนิกชน เพราะเกิดมาในครอบครัวที่นับถือศาสนา พุทธ แต่แท้จริงแล้วครอบครัวส่วนมากไม่ สามารถให้คุณค่าทางศาสนาแก่เด็กได้อย่าง แท้จริงและได้ผลสำเร็จ

6. หน้าที่ในการให้ความรัก ในวัยทารกเด็กจะได้รับการอุ้มชูกอดรัดในระหว่างให้ นม มารดาจะทำให้เขาเกิดความไว้วางใจ เขาได้รับการเปลี่ยนผ้าที่เปียกแฉะ และมีคนใน ครอบครัวมา เล่นด้วย เมื่ออายุได้ 3 เดือน เขาก็เริ่มจะเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่ ละคน รู้ว่าใครเป็นใคร ในครอบครัว การอุ้มชูแสดงความรักเด็กจะเกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นคงปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้เขา ปรับตัวให้เข้ากับโลกภายนอกได้

7. หน้าที่ทางชีววิทยาของครอบครัว ครอบครัวมีหน้าที่ให้เกิดบุตรเมื่อมนุษย์ สามารถ สืบพันธุ์อยู่ต่อไปได้ เด็กที่เกิดไม่ถูกกฎหมายในครอบครัวที่ไม่ต้องการมักจะเป็น ปัญญาและภาวะ ของสังคม ซึ่งมีอยู่มากในสังคมไทย ดังนั้นทุกชีวิตที่เกิดต้องมีสิทธิที่จะ ได้รับความรักและความเอาใจใส่

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล (2546, <http://els.nsrui.ac.th/advertising/chapter9.htm>) ได้กล่าวถึง บทบาทของครอบครัว (Role of family) ว่าครอบครัวมีบทบาทต้องให้สิ่ง ต่อไปนี้กับสมาชิก – นิสัย (Habit), ค่านิยม (Value), การมองโลกหรือโลกทัศน์ (World view) ซึ่งเป็นเรื่องของการรับรู้ (Perception), บุคลิกภาพ (Personality), ทักษะคติ (Attitude) การที่จะชอบไม่ชอบสิ่งใดก็ตาม ครอบครัวจะมีหน้าที่ต่อสมาชิกเสมอ

หน้าที่ของครอบครัว (Functions of the family) หน้าที่พื้นฐาน 4 ประการของครอบครัวซึ่ง เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคมีดังนี้

1. ทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว (Economic well-being) ความกินดีอยู่ดีใน เชิงเศรษฐ ฐานะ ความรับผิดชอบของครอบครัว ก็คือการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับ ครอบครัว ในอดีต

ครอบครัวไทยมีสามีทำหน้าที่เป็นผู้สร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูภรรยาและ บุตรแต่เพียงผู้เดียว แต่ในปัจจุบันนั้นบทบาทของภรรยามีความรับผิดชอบในการสร้าง รายได้ให้กับครอบครัว โดยต้องทำงานนอกบ้านด้วย เหตุนี้บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรจึง เปลี่ยนแปลงไป ผู้ชายจำเป็นต้องมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรและช่วยงานบ้านมากขึ้น เนื่องจากครอบครัวมีหน้าที่ในการหารายได้

2. ทำหน้าที่เสริมสร้างขวัญกำลังใจ (Emotional support) หน้าที่ที่สำคัญของ ครอบครัวอีกประการหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหา การดูแลและ(หรือ) ให้ความอบอุ่นกับสมาชิก ของครอบครัว บิดาและมารดาเป็นนักจิตวิทยาหรือผู้ให้คำแนะนำระดับมืออาชีพในการ แก้ปัญหาด้านจิตใจ หรือด้านอารมณ์แก่บุตรในครอบครัว

3. ทำหน้าที่วางรูปแบบการดำรงชีวิตของครอบครัวที่เหมาะสม (Suitable family lifestyle) หน้าที่ของครอบครัวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคก็คือ การสร้าง รูปแบบชีวิตที่เหมาะสมให้กับครอบครัว เช่น การให้คำแนะนำหรือข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ การศึกษา การเลือกอาชีพ การอ่านหนังสือ การชมโทรทัศน์ การรับประทานอาหารนอก บ้าน การเลือกรายการบันเทิง และกิจกรรมการพักผ่อน รูปแบบการดำรงชีวิตในครอบครัว ตัวอย่างเช่น การเพิ่มจำนวนสตรีทำงานเมื่อแต่งงานแล้ว จะเป็นตัวสร้างโอกาสทาง การตลาดสำหรับสินค้าสะดวกซื้อ และร้านอาหาร ฟาสต์ฟู้ด ดังนั้นทั้งบิดาและมารดาซึ่ง ทำงานนอกบ้าน จะต้องคำนึงถึงคุณภาพของเวลา (Quality of time) แทนที่จะเป็นปริมาณ ของเวลา (Quantity of time) ที่ให้สำหรับเด็กและสมาชิกในครอบครัว

4. ทำหน้าที่สร้างให้เกิดกระบวนการทางสังคม (การขัดเกลา) ของสมาชิกใน ครอบครัว (Socialization of children and other family members) กระบวนการสังคม (Socializing) หมายถึง การเตรียมตัวให้สมาชิกเข้าสู่สังคม เป็นกระบวนการซึ่งเด็กค้นหา ทักษะ (Skill) ความรู้ (Knowledge) และทัศนคติ (Attitude) ที่จำเป็นในครอบครัว ครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการทางสังคมของผู้บริโภค (Consumer socialization) โดยการเตรียมสมาชิกเข้าสู่สังคม เมื่อเกิดมาอยู่กับพ่อแม่ก็เตรียมเราเข้า โรงเรียนอนุบาล พอจบก็จะเตรียมให้เข้าสู่ระดับประถม มัธยม เป็นต้น กระบวนการทาง สังคมนอกจากจะได้รับอิทธิพลจากครอบครัวแล้ว ยังมี สถาบันการศึกษา ศาสนา ชาติ การเมือง สื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้ถือว่ามีอิทธิพลต่อการสร้างให้ เกิดกระบวนการทาง สังคม

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของมนุษย์ แม้ครอบครัวจะมี วัฒนาการมาหลายรูปแบบ แต่ครอบครัวทุกรูปแบบมีความสำคัญเหมือนกันต่อสมาชิก

ความสำคัญของครอบครัว มีหลายประการ ได้แก่ (คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว 2537 อ้างใน รุจา ภูไพบูลย์ 2542, 108)

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์ และเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ที่ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ของสมาชิกใหม่ในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว และการให้การศึกษาในครอบครัว มีอิทธิพล ต่อระดับคุณภาพของคน และบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้งค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมของเด็ก และเยาวชน วิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อกัน โดยเฉพาะในเด็กและ เยาวชน ครอบครัวเป็นเบ้าหลอมความคิด ค่านิยมต่างๆ ที่สำคัญเป็นหน่วยของสังคมพื้นฐาน ที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกทุกคน วิถีชีวิต นี้ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และการเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งมีผลต่อ คุณภาพของสังคม ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ที่สามารถจุนเจือเด็ก และ เยาวชน ที่ยังต้องการพึ่งพาผู้อื่นในวัยเยาว์ ปัญหาสังคมหลายประการจะป้องกันได้ โดยสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวที่รวมตัวกันได้ จะเป็นกลุ่มพลัง/ชุมชน ที่สามารถพัฒนา ป้องกัน และแก้ไข ปัญหาของตนเองได้

ลักษณะโครงสร้างของครอบครัว

รววิทย์ พัฒนาอิทธิกุล(2546, <http://els.nsr.u.ac.th/advertising/chapter9.htm>) ได้กล่าวถึงลักษณะของโครงสร้างครอบครัว (Characteristic of family) ควรมีลักษณะดังนี้

1. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Common purpose) ไม่ว่าจะเป็สามี หรือภรรยา หรือ ลูก มีเป้าหมายชีวิตเหมือนกัน เป็เป้าหมายเดียวกัน เช่น ต้องการสร้างครอบครัวให้มี ความสุขปราศจากอบายมุข ทั้งสามี ภรรยา บุตร จะต้องละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง ถ้า เช่นนั้นครอบครัวก็จะมีความสุข
2. เป็นการแบ่งงานกันทำ ตามความชำ นาญเฉพาะด้านระหว่างสมาชิก (Specialization among members) ในครอบครัวจะมีการแบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิก โดยอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ภรรยาทำกับข้าว สามีขับรถ ลูกช่วยทำความ สะอาดบ้าน เป็นต้น
3. ครอบครัวต้องมีลักษณะเป็นผู้นำและมีการกำหนดสถานะ (Leadership and status) ในครอบครัวจะมีการกำหนดว่าใครเป็นผู้นำครอบครัว ใครมีบทบาทและสถานะ อย่างไรในครอบครัว เช่น ครอบครัวคนจีนจะเด่นชัดในเรื่องบทบาทและสถานะมาก ระหว่างลูกสาวและลูกชาย
4. ครอบครัวต้องมีความร่วมมือกัน (Cooperation) ครอบครัวต้องมีการร่วมมือกัน ในการทำงาน สร้างรายได้ให้กับครอบครัว สามี ภรรยา ช่วยกันทำงานหารายได้ให้กับ ครอบครัว ส่วนลูกให้กำลังใจ ขยันเรียน เป็นต้น
5. ต้องมีการสื่อสารภายในครอบครัว (Communication) ในครอบครัวต้องมีการ พบปะพูดคุยกัน โดยเฉพาะการอบรมสั่งสอนลูก

ทั้งนี้วงจรชีวิตครอบครัว วงจรชีวิต (Family life cycle) สามารถแบ่งกลุ่มได้ ดังนี้

- (1) เป็นโสด (Bachelorhood)
- (2) คู่สมรสใหม่ (honey mooners)
- (3) ครอบครัวที่มีบุตร (Parenthood)
- (4) ครอบครัวที่อยู่คนเดียว (Dissolution)

โดยที่ในแต่ละแบบนั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลในวัยต่างๆ ดังนี้

1. วัยทารก (Baby) เป็นวัยที่ไม่มีอิทธิพลอะไรเลยต่อการซื้อ เพราะพ่อแม่เป็นผู้จัดหาทุกอย่างให้
2. วัยก่อนเข้าเรียน (Pre school child) อายุ 3-6 ปี เป็นวัยที่เริ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของพ่อแม่ โดยเด็กจะรบเร้าให้พ่อแม่ซื้อให้ อยากได้อะไรต้องได้ นักการตลาดต้องเล่นกับวัยนี้
3. วัยเรียน (School age) อายุ 7-12 ปี เป็นวัยเรียนระดับประถม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อน้อยกว่าวัยก่อนเข้าเรียน นักการตลาดมักใช้วิธีจูงพ่อแม่ที่อยากเห็นความเจริญเติบโตของลูก
4. วัยรุ่น (Teenage) อายุ 13-19 ปี เป็นวัยที่ติดเพื่อนมาก ไม่ค่อยไปไหนมาไหน กับพ่อแม่ อำนาจซื้อที่แท้จริงไม่มี แต่เป็นกลุ่มที่ถูกขยี้ดเคี้ยวให้ซื้อ ขอเงินจากพ่อแม่เพื่อซื้อ สินค้าตามใจ เพื่อชดเชยการที่ไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดู ไม่มีเวลาอยู่กับลูก โดยให้เงิน ซึ่งวัยนี้ เป็นวัยที่ได้รับความกดดันจากเพื่อน (Peer group pressure) มักทำอะไรตามเพื่อน เป็นพวกที่คลั่งไคล้แฟชั่นความนิยมในสินค้า มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรวดเร็ว สินค้า ที่ขายให้กับกลุ่มวัยรุ่นต้องเป็นสินค้าที่มีวงจรชีวิตสั้น การทำธุรกิจกับกลุ่มนี้ต้องคืบคลานเร็ว เน้นความเป็นแฟชั่นสร้างสินค้าให้เป็นของยอดนิยม เพราะชอบเลียนแบบบุคคลที่ตนยกย่องบูชา (Idol) ได้แก่ นักร้อง ดารา โดยมีพฤติกรรมเลียนแบบแต่คนกลุ่มนี้เหมาะที่จะ เป็นพรีเซนเตอร์ให้กับสินค้า
5. วัยผู้ใหญ่ (Adolescent) อายุ 25-40 ปี เป็นวัยฉกรรจ์ วัยหนุ่มสาว ทำอะไร ตามใจตัวเอง
6. วัยแต่งงาน (Honey mooners) เป็นวัยที่อยู่ในช่วงการสร้างเนื้อสร้างตัว พยายามเก็บเงินซื้อบ้าน ซื้อรถ การใช้จ่ายเงินต้องมีการปรึกษากัน
7. วัยที่เริ่มมีบุตร (Parenthood) เป็นกลุ่มที่ใช้เงินเพื่อบุตรมากขึ้น ให้ความสนใจ สินค้าสำหรับเด็กมากขึ้น ประกันชีวิต อาหาร การดูแลสุขภาพ เสื้อผ้าเด็ก
8. วัยที่เป็นม่าย (Desolution) เป็นวัยที่เฝ้าดูการเจริญเติบโตของลูกหลาน รัก หลานมากกว่าลูก เนื่องจากว่าวัฏจักรชีวิตครอบครัวตั้งแต่วัยผู้ใหญ่(Adolescent) ขึ้นไป เป็นขั้นที่มีอำนาจซื้อสูง ประเภทของครอบครัว

นักมนุษยวิทยาได้ทำการสำรวจประเภทของครอบครัวมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ พบว่า ครอบครัวมนุษย์พอจะแบ่งแยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ (เจลิเยว บัญยงค์ 2538, 8-9)

ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear or Elementary Family) เป็น ครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกๆ แต่บางสังคมวัฒนธรรมอาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยร่วมอยู่ด้วย ซึ่ง อาจจะเป็นพี่ หรือน้องของสามีหรือภรรยา ที่ยังเป็น โสด แต่อำนาจของหัวหน้าครอบครัว ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวประเภทนี้ตามปกติจะมีสมาชิกน้อยมาก อาจจะมีเฉพาะ สามี ภรรยา และลูกๆ เท่านั้น

ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม (Extended or Joint Family) ได้แก่ ครอบครัวแบบเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐานตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันเข้า กลายเป็นหน่วยครอบครัวใหม่ที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดิมนั่นเอง อำนาจสิทธิขาดในการ ตัดสินต่าง ๆ มิได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ แต่อยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหลัก

ครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้น ในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิงมีภรรยาหรือสามีได้มากกว่าหนึ่งคน ซึ่งแยกได้ดังนี้

ก ชายมีภรรยาได้หลายคน (polygynous marriage)

ข หญิงมีสามีได้หลายคน (polyandrous marriage)

ทั้งสองระบบนี้คู่ครองจะอยู่ร่วมในครอบครัวเดียวกันหรือไม่ก็ตาม ย่อมถือว่า ร่วมในครอบครัวเดียวกัน ชายไทยที่มีภรรยาและบุตรแล้ว แต่กลับไปแต่งงานใหม่ (มีเมีย น้อย) ถ้าชายนั้นเอาหญิงเมียน้อยมาอยู่ด้วยก็เกิดเป็นครอบครัวซ้อนขึ้น ส่วนครอบครัว ซ้อนแบบที่หญิงหัวหน้าครอบครัวมีสามีได้หลายคนในขณะเดียวกันนั้น ไม่ใคร่ปรากฏ จะ มีอยู่บ้างระหว่างกลุ่มชนที่สตรีขาดแคลนบางกลุ่มเท่านั้น ประเพณีแบบนี้มักจะมีพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงนัก ในสังคมตะวันออก มักจะเป็นครอบครัวซ้อนประเภทชายมีภรรยาได้หลายคน และมักจะมีอยู่กับชนชั้นสูงซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดี อย่างไรก็ตามครอบครัวแบบนี้ย่อมจะ สลายตัวได้ง่ายกว่าครอบครัวขยาย

ครอบครัวสาระ (Essential Family) ครอบครัวแบบนี้เป็นครอบครัวที่ขาดความ ออบอุ่นจากพ่อผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว เนื่องจากต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้าน เช่น ทำงานต่างอำเภอ ต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ ความอบอุ่นที่ลูก ๆ ได้รับจึงตกอยู่กับแม่ โดยมีแม่เป็นหลักของครอบครัว เนื่องจากแม่ต้องอยู่ในฐานะรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ ของลูก ๆ ครอบครัวประเภทนี้บางทีเรียกว่า ครอบครัวภาวะ

Murdock (อ้างใน สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย 2524, 88-89) นักมนุษยวิทยาได้แบ่งประเภทของครอบครัว ดังนี้

ครอบครัวเดี่ยว (Independent monogamous หรือ immediate family) ประกอบขึ้นด้วยสามีภรรยาและบุตรเท่านั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ ทั้งทาง สายโลหิตและกฎหมาย เป็นครอบครัวเล็ก ซึ่งมีมากในสังคมชายตะวันตก มีอิสระเสรีใน การดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์กับ

ญาติพี่น้องน้อยลง เกิดจากแนวโน้มในสังคมซึ่งย้ำ ความคิดในเรื่องความเป็นตัวเอง ประกอบกับ ภาวะทางเศรษฐกิจทำให้ไม่อาจรับภาระใน การเลี้ยงดูบุคคลอื่นซึ่งมีความสัมพันธ์นอกเหนือทาง สายโลหิต

ครอบครัวหลายภรรยาหรือหลายสามี(Polygamous family) ครอบครัวหลาย ภรรยา คือสามี หนึ่งมีภรรยาหลายคน บุตรจากทุกภรรยามีบิดาร่วมกัน ภรรยาคนหนึ่งๆ อาจแยกครัวเรือนอยู่ ต่างหาก มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัว หรืออยู่ใน ครอบครัวเดียวกัน ส่วนภรรยาคน เดี่ยวมีสามีหลายคน โดยไม่ได้เลิกร้างกับคนแรก มีอยู่ น้อยในสังคม ยังมีอยู่ในสังคมชเวต

ครอบครัวต่อกัน (stem family) ครอบครัวเดิมกับครอบครัวสร้างขึ้นอยู่ด้วยกัน อาจเป็น ครัวเรือนเดียวกันหรือต่างครัวเรือน บิดามารดาที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดินที่ กว้างขวาง มักจะนิยม ปลูกสร้างเรือนหอให้บุตรอยู่ในบริเวณเดียวกัน บางครั้งครอบครัว ใหม่กินร่วมกับครอบครัวเดิม บางครอบครัวใหม่ก็ชอบหุงหากินต่างหาก โดยมากผู้มีบุตร คนเดียว หรือมีหลายคนแต่แยก ครัวเรือนไปหมดเหลือแต่คนสุดท้อง มักปรารถนาที่จะให้ บุตรอยู่ใกล้ เพื่ออาศัยไหว้วานหรือเพื่อ ความอบอุ่นใจ

ครอบครัวแตกกิ่ง (lineal family) โดยมากเป็นครอบครัวที่บิดามารดามีบุตร หลายคน แต่ ละคนมีครอบครัวที่สร้างขึ้นของตนเอง แต่มาโยงเข้ากับครอบครัวเดิมคือ บิดามารดา โดยมากบิดา มารดามักจะเป็นผู้มีฐานะทางสังคมสูง ครอบครัวที่ครอบครัวน้อง ก็ผูกพันกันอยู่ได้ ถึงแม้เมื่อบิดา มารดาล่วงลับไปแล้ว ความผูกพันก็ยังมิอยู่ ยกเว้นในกรณี ที่บิดามารดามีทรัพย์สินสมบัติมาก และยังไม่ ได้ทำพินัยกรรมยกมรดกให้ใคร ครอบครัวพี่น้อง ก็มักจะแตกแยกฟ้องร้องเป็นความกัน

ครอบครัวขยาย (extended family) ครอบครัวประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือครัวเรือน ซึ่ง รวมครอบครัวสองครอบครัว หรือมากกว่านั้นของพี่น้อง และอยู่กับครอบครัวแก่อีกหนึ่งชั่ว อายุ เช่น ครอบครัวของบิดามารดาเรียกว่าครอบครัวขยาย ในครอบครัวขยาย ทรัพย์สิน โดยเฉพาะที่ดิน วัควายและเครื่องประกอบอาชีพมักเป็นสมบัติส่วนกลาง มีญาติอาวุโสเป็น ผู้ดูแลมีอำนาจเหนือ สมาชิกครอบครัวทุกคน

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล(2546, <http://els.nsr.u.ac.th/advertising/chapter9.htm>) ได้สรุป เกี่ยวกับประเภทของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวจะมีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกันด้านใด ด้านหนึ่ง ลักษณะของครอบครัวมี 3 แบบ ดังนี้

1. กลุ่มครอบครัวสามีและภรรยา(Married couple) ประกอบด้วยสามีและภรรยาที่ยัง ไม่มีลูก
2. กลุ่มครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก
3. ครอบครัวใหญ่หรือขยาย (Extended family) ประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ลุง ป้า น้า อา หลาน

สภาพการณ์เกี่ยวกับครอบครัวไทย

ครอบครัวไทยเป็นสถาบันที่มีลักษณะทั้งเฉพาะที่ไม่เหมือนของสังคมอื่น และมีลักษณะร่วมกันกับของสังคมอื่น ภาพทั่วไปในครอบครัวไทย พ่อแม่ลูกจะใกล้ชิดสนิทสนม กัน พ่อแม่จะทะนุถนอมลูกเหมือนดอกไม้ ลูกจะใกล้ชิดแม่มากกว่า พ่อแม่ไทยจะเอาใจลูก มาก จนแม่ลูกโตเป็นผู้ใหญ่ ลูกไทยจึง “เลี้ยงไม่โต”

สำหรับสภาพการณ์ไทยปัจจุบัน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544, 65-67) เรียบเรียง ไว้ ดังนี้

1. ด้านประชากร จากข้อมูลของประชากรไทย ปี 2541 ตามหลักฐานเอกสารของ สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีประชากรรวม 60,806,000 เป็นหญิงมากกว่าชายเล็กน้อย อัตราเพิ่มต่อปีร้อยละ 1.16 ความหนาแน่น 119 คนต่อตาราง กิโลเมตร เป็นคนในเขตเทศบาล หรือเป็นชาวเมืองทั่วประเทศ 18.4% อายุไขเฉลี่ย ชาย 67.36 หญิง 71.74 ปี ในปี 2540 ที่ผ่านมามีการจดทะเบียนสมรสประมาณ 400,000 คู่ หย่า 60,000 คู่ คิดเป็นการหย่าขาดจากกันของคนไทยทั้งประเทศประมาณ 16%

2. ประเภทของการสมรส ครอบครัวไทยเป็นแบบคู่ครองคนเดียว แต่ในทาง ปฏิบัติในสมัยก่อน หรือในสมัยปัจจุบันบ้าง เป็นแบบหลายคู่ครอง นั่นคือสามีมีภรรยา หลายคน โดยเฉพาะสามีที่ร่ำรวย มีอำนาจ หรือเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ แต่สำหรับปัจจุบัน คนไทยทุกชั้นถือหลักคู่ครองคนเดียว

3. ประเภทของครอบครัว ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาด เล็ก (nuclear family) เป็นครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก โดยเฉพาะสังคมในเมือง ตลอดจน กฎหมายไทยระบุว่า การจดทะเบียนสมรสจะถูกต้องก็เพียงคนเดียวเท่านั้น คือ แบบสามี หนึ่ง ภรรยาหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามในสมัยก่อนชายมักนิยมมีภรรยาหลายคน (polygons) คือ แบบสามีหนึ่งภรรยาหลายคน

4. ที่อยู่อาศัยหลังสมรส สำหรับเกณฑ์ปฏิบัติของสังคมไทยมีอยู่สองแบบ คือ แบบอยู่กับฝ่ายหญิง เป็นแบบที่นิยมในอดีตและในสังคมชนบทปัจจุบัน ส่วนแบบแยกบ้าน ไปตั้งใหม่เป็นแบบนิยมในปัจจุบันทั้งในเมืองและชนบท ส่วนการจัดงานมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบอวาหรงค เป็นการจัดงานและที่อยู่หลังสมรสที่บ้านชาย และวิวาห์มงคล เป็นการ จัดงานและที่อยู่อาศัยหลังสมรสที่บ้านฝ่ายหญิง แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยมีธรรมเนียม ปฏิบัติอยู่ทั้งสองอย่าง จะทำแบบไหนก็ได้ สุดแต่ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน สิ่งที่ มักจะต้องพิจารณากันในการที่จะเลือกจัดงานฝ่ายใด มักขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมของแต่ละฝ่าย ถ้าฝ่ายใดสูงกว่า รวมกว่า ฝ่ายนั้นก็เป็นผู้จัด

5. การสืบเชื้อสายและการสืบมรดก (descent and inheritance) สำหรับประเพณี ไทย เป็นแบบสืบทางสายพ่อ นั่นคือ เมื่อชายหญิงสมรสกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะเปลี่ยน นามสกุลจากเดิมมาใช้ของสามี ลูกของพ่อแม่จะใช้นามสกุลของพ่อ เมื่อสามีตาย หรือหย่า ขาดจากกันภรรยาจะใช้

นามสกุลสามีอยู่เช่นเดิม ส่วนที่เกี่ยวกับการรับมรดก ลูกไทยจะ ได้รับมรดกทั้งจากปู่ ย่า และตา ยาย แล้วแต่ความพอใจของทั้งฝ่ายพ่อ และฝ่ายแม่ แต่ถ้า ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหมั้นเป็นพิธีกรรม หรือเป็น ขนบธรรมเนียม ไม่ได้กำหนดรายละเอียดเป็น กฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยปกติเมื่อผู้ใหญ่ฝ่าย ชายไปสู่ขอฝ่ายหญิง ก็จะประกอบพิธี หมั้นหมั้นกัน โดยมีสินสอดทองหมั้น อันกฎหมายถือว่าเป็น สัญญาตามกฎหมายถ้าหมั้น แล้วไม่แต่ง โดยฝ่ายชายผิด ฝ่ายหญิงสามารถรับของหมั้น นอกนั้น กฎหมายยังให้อีกโอกาส เรียกค่าทดแทนความเสียหายได้อีกส่วนหนึ่ง

6. อำนาจในครอบครัว ดังสุภาษิตที่ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้าหญิงเป็นช้างเท้า หลัง” แต่ ในทางปฏิบัติมักมีการอ้อมข้อมกันมาแต่ไหนแต่ไร รวมถึงปัจจุบันโดยให้หญิง เป็นใหญ่ในบ้าน ชายเป็นใหญ่เรื่องนอกบ้าน เช่น ลูกควรเรียน โรงเรียนไหน เรียนสาขา อะไร ประกอบอาชีพอะไร การปกป้องคุ้มครองครอบครัว การหาเลี้ยงครอบครัว การ แก้ปัญหาจากภายนอก ในสมัยปัจจุบัน ประชาธิปไตย สามีภรรยาอ้อมมีสิทธิเสรีภาพเสมอ กัน สามีภรรยา และลูกมักจะปรึกษาหารือกัน มากกว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดของฝ่ายใด แต่อย่างไรเสียสามียังมีภาวอยู่เป็นส่วนใหญ่

7. ข้อห้ามสมรสกับญาติสนิท คือถือหลักสมรสนอกวงศวาน ไม่ใช่ชนนามสกุล เดียวกัน ไม่ใช่พี่น้องใกล้ชิดกัน หลักเฉพาะบางอย่าง เช่น ห้ามสมรสกับบุตรบุญธรรม ห้ามสมรสกับพระ เณร ชี ชายต้องอายุ 17 ปีบริบูรณ์ หญิงต้องอายุ 15 ปี บริบูรณ์ เมื่อ บิดามารดาอนุญาต ชายหญิงไม่ เป็นคนวิกลจริต

เอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ สุพัตรา สุภาพ (2537, 63-65) ได้กล่าวถึงไว้เพิ่มเติม จากที่กล่าว มาข้างต้น ดังนี้

การเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส (seniority) ครอบครัวไทยจะย้ำเรื่องอาวุโส ตั้งแต่วัยเด็ก โดยน้องต้องเคารพพี่ ป้า น้า อา โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการ ย้ำเรื่องวัยวุฒิ โดยเฉพาะ ในชนบท จึงทำให้ชาวชนบทไม่กล้าเสนอความคิดริเริ่มที่มีเหตุ ылที่เป็นการขัดความประสงค์ของ ผู้ใหญ่ ส่วนในเมือง ลำดับอาวุโสก็ยังเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ให้เกียรติผู้อาวุโส หรือไม่ผู้อาวุโสมักจะ ดำรงตำแหน่งสูงตามลำดับ

ความผูกพันทางสายโลหิต บิดามารดามักจะรักและห่วงใยลูกของตนเอง ไม่ว่า จะเป็นโสด หรือสมรสแล้ว หรือเกื้อกูลให้ญาติพี่น้องอยู่อาศัยบ้างเมื่อจำเป็น และญาติทั้ง สองฝ่ายมักจะมี ความเท่าเทียมกัน คือ ให้ความสำคัญของญาติทั้งทางข้างพ่อและข้างแม่ เราต้องยอมรับว่าครอบครัวไทย นั้น พ่อแม่จะมีความรักและผูกพันห่วงใยลูกอย่างลึกซึ้ง ด้วยความห่วงใยลูกนี้เอง พ่อแม่จึงมักจะ ติดตามไปดูแลทั้งที่เป็นโสดอยู่ หรือแม่จะสมรส แล้วก็ตาม บางครั้งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง หรือความไม่พอใจระหว่างเขยและสะใภ้ ซึ่ง อาจจะรวมถึงญาติพี่น้องด้วย ในชนบทชายหญิงที่ สมรสแล้วมักจะเลือกอยู่กับพ่อแม่ของ ฝ่ายหญิง ช่วยพ่อแม่ทำมาหากินสักระยะหนึ่งก่อนแยกเรือน

ไปอยู่ตามลำพังอิสระ คือ อาจจะอยู่รับใช้พ่อแม่จนกระทั่งลูกสาวที่ถัดไปแต่งงานแล้วนำสามีมาอยู่ช่วยพ่อแม่ จึงแยก ไปอยู่ตามลำพัง หรือไม่ก็อยู่ช่วยพ่อแม่จนมีลูกคนแรกจึงจะออกเรือน

นอกจากนี้ แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย (2547, 126) ได้รวบรวมเกี่ยวกับสถานการณ์ ครอบครัวไทยในปัจจุบันว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาวะการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในครอบครัว และปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวแบบขยายมาเป็น ครอบครัวเดี่ยว จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีการลดลงอย่างต่อเนื่องคิดโดยเฉลี่ยได้ 3.5 คนต่อครัวเรือน อัตราการจดทะเบียนสมรสก็ลดลงเหลือ 18.6 คู่ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในขณะที่อัตราการหย่าร้างกลับเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลมีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด ครัวเรือนความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว และ สัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมีแนวโน้มลดลง ขณะเดียวกันการพึ่งพาตนเองทาง เศรษฐกิจกลับมีทิศทางที่ดีขึ้น

จากบทความพิเศษของ รุจา ภูไพบูลย์ (2542, 89-91) ได้กล่าวถึงลักษณะ ครอบครัวไทย ปัจจุบัน ครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้าง และจำนวน สมาชิกอย่างเห็นได้ชัด จากการศึกษาจำนวนประชากรไทย หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จะ เห็นว่า อัตราการเพิ่มของประชากรเพิ่มอย่างรวดเร็ว และได้มีการดำเนินการ ควบคุม จำนวนประชากร อย่างมีประสิทธิภาพ ในเวลาต่อมา ที่ยังผลให้อัตราการเพิ่มของประชากร ลดลง จากร้อยละ 2.7 (พ.ศ.2508-2523) เหลือร้อยละ 1.8 (พ.ศ.2523-2533) และเหลือ ร้อยละ 1.3 ในปี พ.ศ.2537 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้โครงสร้างประชากรมีการ เปลี่ยนแปลงไป พบว่า หญิงไทยมีบุตรเฉลี่ยลดลง จากมีบุตรเฉลี่ย 6 คน เมื่อราว 30 ปีที่แล้ว เหลือเพียงเฉลี่ย 2 คน ในปัจจุบัน ผลคือ ครอบครัวมีขนาดลดลง เหลือเฉลี่ย 4.4 คน ต่อครอบครัว และสัดส่วนของประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปี หรือประมาณ ¼ ของประชากรทั้งหมด กล่าวคือ เมื่อมีการเกิดของเด็กน้อยลง ผู้ใหญ่วัยแรงงาน และผู้สูงอายุมีจำนวน มาก เมื่อเทียบกับจำนวนเด็ก สัดส่วนเด็กที่เป็นภาระของผู้ใหญ่ลดลง แต่สัดส่วนของ ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนั้น ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มากกว่า เป็นครอบครัวขยาย โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีครอบครัวเดี่ยวถึงร้อยละ 86.7

ในการสำรวจสำมะโนประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีจำนวน ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 8 ล้านครัวเรือน เมื่อ พ.ศ.2527 นั้น เป็น 12 ล้านครัวเรือน ในปี พ.ศ.2537 จากการสำรวจประชากรปี พ.ศ.2533 พบว่า ในประชากรเกือบ 55 ล้านคน มีอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ประมาณร้อยละ 50 โดยที่ประชากรในชนบท มีอาชีพเป็น เกษตรกร มากกว่าประชากรในเมือง จำนวนสมาชิกเฉลี่ยเท่ากับ 4.4 คนต่อครอบครัว พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่กว่า 8 ล้านครอบครัว เป็นครอบครัวเดี่ยว ที่เหลือเป็นครอบครัว ขยาย และอยู่คนเดียว ครอบครัวส่วนใหญ่มีผู้ชายเป็น

หัวหน้าครอบครัว จึงสรุปได้ว่า ลักษณะครอบครัวไทยเดิม ที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ที่มีคนอยู่ร่วมกันมากกว่า 2 รุ่น ในครอบครัวที่มีการลดจำนวนลง และพบว่า ครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูก อยู่ด้วยกัน มี แนวโน้มลดลง มีครอบครัวที่มีการหย่า แยก หม้าย เพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันครอบครัวการหย่าร้างเพิ่มขึ้น จากการศึกษา พบว่า ระยะเวลาการอยู่ร่วมกันของกลุ่มสมรสนั้นสั้นลง จากสถิติ ของกรมการปกครอง ในปี 2531 พบว่า อัตราการหย่าร้างเท่ากับ 8.5 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2530 ที่เท่ากับ 7.3 จากข้อมูลการสำรวจครอบครัวไทย ตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศจำนวน 3,237 ครอบครัว ของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2537 พบว่า รวร้อยละ 50 ของครอบครัวในเขตเมือง และชนบท มีสมาชิกระหว่าง 4-6 คน และ รวร้อยละ 30 ที่มีจำนวนสมาชิก 1-3 คน แสดงว่าครอบครัวไม่ได้มีขนาดที่ใหญ่ จนเกินไป และพบว่า ในเขตเมือง และชนบท มีคู่สมรสที่ครอบครัวมีคู่สมรส แต่งงาน และ อยู่ด้วยกัน ร้อยละ 64.1-41.9 ส่วนที่เหลือ ถือเป็นครอบครัวที่อยู่ในภาวะเสี่ยง เนื่องจาก โครงสร้างครอบครัวไม่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ครอบครัวเขตเมือง และเขตชนบท ที่คู่สมรส ไม่อยู่ด้วย ร้อยละ 3.1-5.3 โดยพบว่า ผู้หญิงมีสถานะสมรส แยก / หย่า / หม้าย มากกว่าผู้ชาย สำหรับครอบครัวในชนบท จะเป็นครอบครัวที่คู่สมรสอยู่ด้วยกันมากกว่า ครอบครัว ในเขตเมือง มีราวร้อยละ 80 ของกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ ที่แต่งงานครั้งเดียว แล้วยังอยู่ กินร่วมกัน และพบจำนวนครั้งของการแต่งงานใหม่ มีวิสัยความถี่ระหว่าง 2-7 ครั้ง แสดง ให้เห็นแนวโน้ม การเกิดปัญหาเนื่องจากครอบครัว มีโครงสร้างที่ไม่สมบูรณ์ ที่อาจนำไปสู่ การเป็นครอบครัวในภาวะเสี่ยงเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

การจัดการทรัพยากรในครอบครัว (www.human.cmu.ac.th/home/hc/ebook/006206/006206-hapter07.pdf)

ทรัพยากรในครอบครัว

คุณลักษณะของทรัพยากรครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้ใช้เข้าใจถึงคุณค่าของการนำไปใช้ คุณลักษณะของทรัพยากรครอบครัวที่สำคัญได้แก่

1. เวลา (Time)

ทุกคนมีเวลาในแต่ละวันเท่ากันแต่การใช้เวลาให้เกิดประโยชน์กับชีวิตต่างกัน เพราะมีความสนใจและความรับผิดชอบที่ไม่เหมือนกัน เวลาเป็นทรัพยากรที่มีค่ามีความสำคัญดังนั้นเราจึงควรใช้เวลาให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าสำหรับชีวิตและครอบครัว

2. แรงงาน (Energy)

แรงงานเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และมนุษย์สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต การใช้แรงงานจะมีปริมาณที่จำกัดและแตกต่างกันตามแต่ละบุคคลแรงงานสามารถ

สร้างรายได้ให้กับครอบครัวดังนั้นครอบครัวจึงควรสนใจและเอาใจใส่ต่อสุขภาพเพื่อให้แข็งแรงอยู่เสมอ

3. ความรู้ (Knowledge)

ความรู้เป็นทรัพยากรมนุษย์ มนุษย์แสวงหาความรู้เพื่อความเจริญก้าวหน้าและนำไปพัฒนาครอบครัวให้บรรลุเป้าหมาย

4. ความสามารถ (Ability)

ความสามารถเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่แต่ละบุคคลมีไม่เท่ากันและไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละบุคคล หากต้องการให้ครอบครัวประสบความสำเร็จสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีความสามารถในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ

5. ทักษะ (Skill)

เมื่อมีความสามารถในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด หากได้กระทำหรือฝึกฝนก็จะเกิดทักษะและความชำนาญ สมาชิกในครอบครัวหากได้เรียนรู้การปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ก็จะเกิดทักษะและสามารถทำงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

6. เงิน (Money)

เงินเป็นทรัพยากรที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในด้านเศรษฐกิจ เงินยังเป็นทรัพยากรที่มีขีดจำกัดและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะเงินสามารถสนองความต้องการด้านต่างๆของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี มนุษย์ต้องเหน็ดเหนื่อยในการทำงานต้องเสียแรงงาน และใช้เวลาเพื่อแลกกับเงิน เงินจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อมนุษย์ดังนั้นเมื่อครอบครัวพยายามหาเงินมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตครอบครัวจึงต้องร่วมกันวางแผนการใช้เพื่อทำให้เงินที่หามาได้นั้นมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับครอบครัว

7. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource)

ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆที่ครอบครัวนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น น้ำ เชื้อเพลิงแสงแดด และอื่นๆ ทรัพยากรเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่ต้องเสียทรัพย์สินในการลงทุนหรือการซื้อหา ดังนั้นครอบครัวจึงควรให้ความสำคัญกับการใช้เพื่อจะได้ประหยัดเงินและมีไว้ใช้ตลอดไป เช่น ใช้แสงแดดในการตากผ้าแทนการอบผ้า หรือใช้แสงแดดปรับเปลี่ยนเป็นพลังงานทดแทนพลังงานไฟฟ้า เช่น เตาแสงอาทิตย์ หรือเครื่องทำน้ำร้อนจากพลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น (Nickell and Dorsey, 1959: 37.)

จะเห็นว่าทรัพยากรต่างๆที่กล่าวมานั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวทั้งสิ้น ดังนั้นครอบครัวควรต้องพิจารณาและให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรต่างๆจึงจะทำให้ครอบครัวประสบผลสำเร็จ

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรครอบครัว

ครอบครัวมีทรัพยากรมากมายหลายอย่างที่ควรใช้สอย ดังนั้นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรของครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นแนวทางในการจัดทรัพยากรของครอบครัว ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรครอบครัวที่สำคัญได้แก่

1. เป้าหมายของครอบครัว (Family Goals)

เป้าหมายของครอบครัวเป็นสิ่งที่ครอบครัวต้องวางแผนร่วมกัน เป้าหมายของครอบครัวอาจเกี่ยวกับรายได้ การออม หรือการศึกษาของสมาชิก ดังนั้นในการตั้งเป้าหมายของครอบครัวจึงขึ้นอยู่กับสมาชิกของแต่ละครอบครัว

2. ความต้องการของครอบครัว (Family Wants)

ความต้องการของครอบครัวเกิดจากความพอใจและความปรารถนาของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว ครอบครัวต้องพิจารณาถึงความต้องการที่จำเป็นที่สุดสำหรับครอบครัวก่อนตัดสินใจ เช่น แม่บ้านต้องการเครื่องซักผ้าเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว ในขณะที่ลูกต้องการเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อใช้พิมพ์งาน ครอบครัวต้องร่วมกันตัดสินใจว่าสิ่งใดจำเป็นที่สุด อธิบายถึงเหตุผลเพื่อป้องกันปัญหาการขัดแย้งและลดความไม่พอใจของผู้ใดผู้หนึ่งที่ไม่สมหวังในความต้องการในครั้งนี้

3. การตัดสินใจของครอบครัว (Family Decisions)

การตัดสินใจเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการ ครอบครัวต้องตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรต่างๆของครอบครัว เช่น การจัดการอาหารสำหรับครอบครัว การใช้จ่ายภายในครอบครัว การใช้แรงงานของครอบครัว และอื่นๆ ดังนั้นแม่บ้านหรือผู้จัดการจะต้องเรียนรู้ถึงองค์ประกอบในการตัดสินใจเพื่อช่วยให้การตัดสินใจนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. ค่านิยมของครอบครัว (Family Values)

ค่านิยมของครอบครัวเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการยึดถือหรือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเป็นสถานภาพของแต่ละครอบครัวที่เกิดจากฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน ครอบครัวใดที่มีฐานะทางสังคมดีก็จะมีค่านิยมที่สูงกว่าครอบครัวที่มีฐานะยากจน เช่น ในด้านการศึกษาครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมดีอาจส่งสมาชิกไปศึกษาต่างประเทศ ในขณะที่ครอบครัวที่มีฐานะปานกลางอาจไม่สามารถทำได้ ดังนั้นในการเลือกหรือยึดถือค่านิยมของครอบครัวจะต้องคำนึงถึงความพร้อมและสถานะของครอบครัวนั้นๆ หากเลียนแบบค่านิยมที่เกิดจากกระแสความนิยมอาจทำให้ครอบครัวประสบปัญหาได้

5. มาตรฐานของครอบครัว (Family Standards)

ในแต่ละครอบครัวจะมีมาตรฐานของครอบครัวที่แตกต่างกัน หากครอบครัวใดมีขนาดของครอบครัวใหญ่และมีฐานะทางการเงินต่ำมาตรฐานของครอบครัวก็จะลดลงสมาชิกต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต้องใช้แรงงานและเวลามากเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ทำให้ขาดการดูแลสมาชิกและส่งผลให้มาตรฐานความเป็นอยู่ลดลง ดังนั้นหากต้องการให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวดี ครอบครัวควรกำหนดขนาดของครอบครัวให้เหมาะสมกับฐานะ นอกจากนี้ในการกำหนดมาตรฐานของครอบครัวจะต้องได้รับความพอใจจากสมาชิกด้วยเช่นกัน

6. สิ่งแวดล้อมของครอบครัว (Family Environment)

สิ่งแวดล้อมของครอบครัวมีผลต่อการใช้ทรัพยากรของครอบครัว หากครอบครัวอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เจริญ เช่น ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ๆ ครอบครัวจะเสียค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันสูง หากครอบครัวอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีก็จะส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว การเลือกสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งของการจัดทรัพยากรครอบครัว (Nickell and Dorsey, 1959: 37.)

แนวทางการใช้ทรัพยากรครอบครัว

เนื่องจากทรัพยากรทุกชนิดมีขีดจำกัดในด้านปริมาณการใช้ทรัพยากรจึงต้องใช้อย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นจึงมีการกำหนดแนวทางในการใช้ทรัพยากรดังนี้

1. ใช้อย่างประหยัด โดยใช้ในปริมาณที่เหมาะสมและจำเป็น เช่น การใช้เงินอย่างคุ้มค่า
2. ใช้อย่างมีจิตสำนึก โดยสำนึกว่าทรัพยากรอาจสูญหายหรือหมดไปและเป็นทรัพยากรของทุกคนซึ่งต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อใช้ได้นานๆ เช่น การเปิดไฟ หรือใช้น้ำ
3. ใช้ทรัพยากรทดแทน เช่น การเปิดหน้าต่างแทนการเปิดพัดลม
4. รู้จักซ่อมหรือเปลี่ยนทดแทน เช่น ถังก๊อกน้ำเสียน้ำรั่วควรซ่อมแซมก่อนที่จะไปซื้อใหม่ และไม่ควรปล่อยให้รั่วทิ้ง
5. ใช้อย่างคุ้มค่า ใช้ทรัพยากรทุกชนิดในบ้านอย่างคุ้มค่า เช่น น้ำที่เหลือจากการซักผ้าหรือล้างจานสามารถนำไปรดน้ำต้นไม้ได้
6. ใช้บริการจากภายนอก หากสมาชิกในบ้านไม่มีเวลาอาจใช้บริการของร้านอาหารนอกบ้านแทนเพื่อเป็นการประหยัดเวลาหรือนำเสื้อผ้าไปซักยังร้านซักรีดแทนการซักรีดด้วยตนเอง

สรุป

ภาพของวิวัฒนาการครอบครัวไทยในอดีต ถึงปัจจุบัน ยังแสดงการทำหน้าที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสมาชิกใหม่ ให้เป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพ ดังนั้น สถาบัน ครอบครัวจึง

ยังคงเป็น สถาบันพื้นฐานของสังคม ที่จะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพ ของ ประชากรไทย โดยเน้นให้ การดูแล ทั้งด้านพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ ความคิด และศักยภาพเชิงเศรษฐกิจ และ สังคมในอนาคต แต่โครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการแตกแยกของครอบครัว ทำให้ครอบครัวจำนวนหนึ่ง เป็นครอบครัวที่มีภาวะ เสี่ยงสูง ที่จะไม่สามารถทำหน้าที่ บทบาท ในการ ดูแล อบรม เด็ก และเยาวชน ใน ครอบครัวตนได้ดี ครอบครัวที่มารดา หรือบิดาทำงานหาเลี้ยง ครอบครัวเพียงคนเดียว อาจ มีปัญหาเศรษฐกิจที่จะเกื้อหนุน การให้เวลาเพื่อดูแล อบรม สั่งสอน อาจไม่เพียงพอ และการที่ครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จะทำให้ไม่ได้รับการ เกื้อหนุนเช่นเดียวกับ ครอบครัวไทยดั้งเดิม ที่เป็นครอบครัวขยาย การสนับสนุนจาก สมาชิก ครอบครัวรุ่นก่อน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ช่วยปลูกฝัง สืบทอดค่านิยมในการดำเนิน ชีวิตร่วมกับผู้อื่น การเคารพ กตัญญูผู้ใหญ่ จะไม่ได้รับการสืบทอดดังแต่ก่อน ที่มีการเลี้ยง คุดูเด็กในครอบครัวที่มีญาติ และเครือญาติอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด สังคม และ หน่วยงานต่างๆ จึงควรเกื้อหนุนแก่ครอบครัว ที่มีปัญหา เพื่อป้องกันปัญหาสังคม ที่มี แนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ทั้งนี้ควรมีการจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่ในครอบครัว เช่น เวลา กับผลตอบแทน แรงงานในครัวเรือน เงินทุนในครอบครัว ซึ่งหากในครอบครัวมุ่งเน้นแต่ในการประกอบอาชีพเพื่อให้ได้มาซึ่งผลตอบแทนที่สูง และไม่เคย คำนึงเห็นถึงประโยชน์ของแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวหรือแม้แต่ไม่มีการวางแผนถึงเงินทุนที่มีอยู่ ในครอบครัว ทั้งนี้ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครอบครัวจึงควรที่จะคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดผลกระทบต่อครอบครัวให้มากที่สุด ดังนั้นจึงควรมีการจัดการวางแผนในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครอบครัว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะภูมิคุ้มกันอันจะทำให้เกิดความเข้มแข็งและความสามัคคีขึ้น และจะ ส่งผลถึงเศรษฐกิจที่ดีและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ พร้อมทั้งเกิดความมั่นคงของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศแล้วมาจากครอบครัว ทั้งสิ้นดังคำกล่าวที่ว่า “ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุด”

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนาบัว จังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้เป็นการการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการทำวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรม/ขั้นตอนต่าง ๆ

1.1 ศึกษาชุมชนกลุ่มเป้าหมายและสนทนากับผู้นำชุมชน ลงพื้นที่สำรวจสภาพที่แท้จริง

1.2 จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประชาคม และสำรวจข้อมูล พร้อมทั้งค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชน

ผลที่ได้รับ : ทราบข้อมูลปัญหาและข้อมูลพื้นฐานของภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆอดีตถึงปัจจุบันสู่ออนาคต

ขั้นตอนที่ 2

2.1 ทุกภาคส่วน ชุมชนในท้องถิ่น และคณะผู้วิจัยร่วมถอดบทเรียนภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกและประชาคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ เรื่องภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆ เน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติ

2.2 ขั้นปฏิบัติการ โดยการถอดบทเรียนจากผู้สูงอายุ เพิ่มองค์ความรู้ด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายให้กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้ และนำความรู้ไปใช้ ในชีวิตประจำวันที่ได้

ผลที่ได้รับ : องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆ โดยตามแนวหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติ จำนวน 1 เล่ม

ขั้นตอนที่ 3 สรุปและประเมินผลการวิจัย

กิจกรรม/ขั้นตอนต่าง ๆ

3.1 ติดตามผลการวิจัย เพื่อตรวจสอบผลการดำเนินการวิจัย

3.2 คณะผู้วิจัยร่วมกันสรุปผลการดำเนินงานร่วมกันเพื่อให้ชุมชนเป้าหมายรับทราบผล

3.3 จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.4 ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผลงานวิจัย

ผลที่ได้รับ : ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงรวมถึงปัญหาอุปสรรครวมถึงและได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมในการวิจัย และให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเทคนิคการศึกษาจะประกอบด้วย การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning and Appraisal : PLA) และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จากการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders Workshop) และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน (RRA: Rapid Rural Appraisal) โดยการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์โดยตรง การเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน โดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลของความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น และภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น และศึกษาพื้นฐานครอบครัวศึกษาปัญหา และสิ่งที่สนับสนุน ในการดำเนินชีวิตครอบครัว และศึกษาพื้นที่สีเขียวที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการศึกษา เรื่องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ป่าชุมชนในพื้นที่ โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ชาวบ้านในชุมชนและชมรมผู้สูงอายุบ้านนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนผู้นำในท้องถิ่น อาทิผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ พัฒนาชุมชนตำบลและจังหวัด กศน. ปราชญ์ชาวบ้าน อบต.นายม

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้จะใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา(Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยเทคนิคการศึกษาจะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ โดยมีการนำการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ในการเก็บข้อมูล และใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีการประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) โดยใช้ความร่วมมือระหว่างชุมชน และคณะผู้วิจัยตลอดจนหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลของ การทำการเกษตรในชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น และภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นและทำให้ทราบพื้นฐานครอบครัว ปัญหาที่พบ และสิ่งที่สนับสนุน ในการดำเนินชีวิตครอบครัว ตลอดจนเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งพบผลการวิจัยดังนี้

ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

จากการศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านนางั่ว ตำบลนางั่ว โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก พบว่า นายอ้อม จีนคง อยู่บ้านเลขที่ 81/2 นายมา โตทับ อยู่บ้านเลขที่ 55/2 คุณลุง มารักพู่ อยู่บ้านเลขที่ 31/2 หมู่ที่ 5 ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์ ในหมู่บ้านนางั่วนี้มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นการสร้างรายได้หลังจากว่างจากการทำการเกษตร คือการทำเครื่องจักรสานจากไม้ไผ่ ทำมาจาก ไม้ไผ่บง โดยมีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 15 คน มีประธานกลุ่ม ชื่อคุณตาดี พรหมสวย รองประธาน คุณตามา รักภู่ คุณตาดี่ม คุณตาชัชวาล มยุคำ โดยตั้งเป็น "ชมรมจักรสานบ้านนางั่ว" สถานที่ ณ วัดโพธิ์สว่าง ชมรมศูนย์ผู้สูงอายุ ผู้ดูแล พระอาจารย์พัชรกิจ (เจ้าอาวาสคู่ย์) จัดงานทุกวัน ที่ 20 ของทุกเดือนเดือนสิงหาคมของทุกปี ปัจจุบันพบว่าหมู่บ้านนี้มีการประยุกต์เครื่องจักสานที่อดีตต้องผลิตเพื่อขายตามฤดูกาลเท่านั้น เช่น ลอบ ข้อง ไทร ต้องผลิตในช่วงฤดูจับปลา แต่ปัจจุบันมีการประยุกต์และพัฒนานำเครื่องจักสานดังกล่าวมาปรับปรุงให้มีขนาดเล็กลงและสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายใช้เป็นเครื่องรางของขลังและเป็นสิริมงคลของทุกบ้านไม่ว่าจะเป็นบ้านที่ใช้เป็นที่พักอาศัย ร้านค้าต่างๆ ตลอดจนอาคารพาณิชย์ และอาจพบเห็นโดยทั่วไปในบริเวณหน้ารถยนต์เพื่อเสริมสิริมงคลให้กับเจ้าของบ้านและร้านค้าและเจ้าของรถยนต์ อาทิ ใน

อดีต ลอบ ไทร ข้องดักปลา จะมีขนาดใหญ่ ใช้ประโยชน์ในการดักจับปลา และสัตว์น้ำทั่วไป ราคาจะอยู่ที่ 300-400 บาท แต่ปัจจุบันได้ปรับขนาดจนเล็กลงไว้ใช้แขวนไว้บริเวณด้านหลังคาหน้าบ้าน หรือในรถยนต์ สามารถเพิ่มมูลค่าได้ราคาตัวเล็กตัวละ 70-100 บาท หากเป็นลอบหรือไทรขนาดใหญ่ผู้ซื้อจะซื้อไปเป็นเครื่องรางตามร้านค้าหรือโรงแรม รีสอร์ทต่างๆ ราคาจะอยู่ที่ตัวละ 1,000-4,500 บาท ในอดีตชุมชนนี้และชุมชนใกล้เคียงมักพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีหน้าที่เลี้ยงดูหลาน หลาน โหลน เนื่องจากพ่อและแม่มักจะไปทำงานในเมืองหรือในกรุงเทพมหานคร หรือจังหวัดใหญ่ตามภูมิภาคต่างๆ หลังหน้าการเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตรแล้ว แต่ปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงนับแต่จำนวนของประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ได้มีหลายๆ หน่วยงานเข้ามาพัฒนาและมีการเห็นถึงความสำคัญในเรื่องของการอนุรักษ์ พัฒนา และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกันมากขึ้น ให้ความรู้กับผู้สูงอายุในเรื่องการ

ข้อมูลพื้นฐานและสภาพปัญหาของการทำเกษตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพปัญหาของการทำเกษตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้สูงอายุชายหญิงบ้านนางั่ว ได้ให้สัมภาษณ์โดยตั้งเป็นคำถามเชิงลึก โดยกล่าวว่า ในชุมชนแห่งนี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 80 เช่น การทำนาปี ข้าวโพดอาหารสัตว์ ยาสูบ หอมแดง กระเทียม พริกชี้หนู ผักสวนครัวต่างๆ มะขามหวาน ก๋วยเตี๋ยว ขนุน มะม่วงน้ำดอกไม้ ซึ่งในการทำเกษตรแต่ละชนิดได้รับความรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ มาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย โดยการได้เห็นเป็นประจำทุกวัน แรกๆ ได้ช่วยเป็นลูกมือในการทำในการทำเกษตรต่างๆ ต่อมาซึ่งมีการทำกิจกรรมการเกษตรประจำปี ดังต่อไปนี้

การทำนา

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำนา พบว่า บ้านนางั่ว เกษตรกรมีการทำนาทั้งปี และนาปรัง แต่ครั้งก่อนที่เกษตรกรจะทำการปลูกข้าว ในที่ดินจะมีการปลูกข้าวหรือข้าวโพดอาหารสัตว์มาก่อนจะพบว่าในแปลงนาจะมีตอซังจากข้าวหรือจากข้าวโพดอาหารสัตว์ที่เก็บเกี่ยวไปแล้วยังคงเหลือตอซังทิ้งไว้ เกษตรกรมีการปฏิบัติกับตอซังข้าวและข้าวโพด โดยรูปแบบในอดีตจะใช้วิธีการจุดไฟเผาตอซัง แต่ผลกระทบจะก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศเป็นพิษ หน้าดินแข็งกระด้าง วัฏจักรของสิ่งมีชีวิตเสียไป อาทิ แมลงที่มีประโยชน์อาจถูกทำลายไปพร้อม ปัจจุบันเกษตรกรได้รับความรู้จากหน่วยงานหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นเกษตรตำบล คณะผู้วิจัย ตลอดจนนักวิชาการเข้ามาให้ความรู้ในชุมชน เกษตรกรได้เปลี่ยนมาเป็นการปล่อยน้ำเข้านาข้าวหรือแปลงข้าวโพดที่เก็บเกี่ยวแล้วยังคงเหลือตอ

ซึ่งอยู่ ปฏิบัติโดยการปล่อยน้ำเข้าและขังอยู่ในแปลงประมาณ 1-2 สัปดาห์ จากนั้นสังเกตจากตอซึ่งจะเน่าเปื่อยผุพัง เกษตรกรจึงทำการไถกลบตอซึ่งดังกล่าวให้เป็นปุ๋ย ซึ่งกลุ่มระบบงานวิจัย กองแผนงาน กองแผนงาน ร่วมกับกลุ่มวิจัยและพัฒนาอินทรีย์วัตถุเพื่อการเกษตรสำนักวิจัยและพัฒนาการจัดการที่ดิน กล่าวว่า ตอซึ่งข้าวหรือฟางข้าวเป็นวัสดุที่ย่อยสลายง่าย มีค่าอัตราส่วนคาร์บอนต่อไนโตรเจนเฉลี่ย 99:1 มีปริมาณธาตุอาหารหลักของพืชได้แก่ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโปแตสเซียมเฉลี่ย 0.51 0.14 และ 1.55 เปอร์เซ็นต์ มีปริมาณธาตุอาหารรองของพืชได้แก่ แคลเซียม แมกนีเซียม และซัลเฟอร์เฉลี่ย 0.47 0.25 และ 0.17 เปอร์เซ็นต์

การปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว พบว่าด้านการใช้เมล็ดพันธุ์ เกษตรกรมีการใช้เมล็ดพันธุ์ตามร้านค้าหรือ ชกส.ได้แนะนำ ตัวอย่างเช่นการใช้พันธุ์ 999 ,888 และ 919 ในการไถเพื่อเตรียมแปลงปลูกเกษตรกรจะมีการไถ 2 ครั้ง ได้แก่ ไถตะ และไถแปร ซึ่งในการเตรียมดินดังกล่าวพบว่าเกษตรกรมีการใช้เครื่องหยอดเมล็ดแทนการใช้แรงงานคนหยอดแทนซึ่งในการใช้เครื่องดังกล่าวสามารถหยอดปุ๋ยรองกันหลุมได้พร้อมไปทีเดียว หลังจากนั้นเกษตรกรจะใช้เครื่องนวดคลุกหญ้า จะมีเพียงบางรายที่จะใช้เครื่องพ่นยาแบบสะพายหลังในการนวดคลุกหญ้าดังกล่าว ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพด เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีการใช้แรงงานคนอยู่โดยส่วนใหญ่มักนิยมใช้จ้างแรงงานภายในหมู่บ้านอยู่ โดยจะมีค่าแรงในการจ้างเก็บ โดยคิดเป็นหักฟักข้าวโพดโดยแกะเปลือกคิดกระสอบละ 35 บาท ชุมชน เมื่อเก็บฟักข้าวโพดแล้วเกษตรกรจะปล่อยน้ำเข้าแปลงข้าวโพดที่เก็บเกี่ยวแล้วยังคงเหลือตอซึ่งอยู่ ภูมิปัญญาดังกล่าวปฏิบัติโดยการปล่อยน้ำเข้าและขังอยู่ในแปลงประมาณ 1-2 สัปดาห์ จากนั้นสังเกตจากตอซึ่งจะเน่าเปื่อยผุพัง เกษตรกรจึงทำการไถกลบตอซึ่งดังกล่าวให้เป็นปุ๋ย ซึ่งปฏิบัติเช่นเดียวกับการทำนา

การปลูกมะขามหวาน

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว พบว่าเกษตรกรจะใช้มีพันธุ์ที่ปลูกอยู่เดิมคือ สีทอง และสีชมพู เนื่องจากมีการปลูกอยู่ก่อนแล้ว เกษตรกรมีการบำรุงดูแลรักษาโดยใช้เทคโนโลยีด้านเครื่องพ่นยาในการรักษาโรคหนอนคืบของมะขามหวาน ด้านการใส่ปุ๋ย พบว่าเกษตรกรมีการให้ปุ๋ยทั้งทางโคนต้นและทางใบ ในการเก็บเกี่ยว ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานมีจำนวนไม่มากนักเพราะเนื่องจากปัจจุบันมะขามหวานมีราคาค่อนข้างต่ำ และต้องใช้ความละเอียดในการบำรุงดูแลรักษาและปัจจุบัน

เกษตรกรผู้ที่ทำสวนมะขามเริ่มโค่นต้นมะขามหวานทิ้งเพื่อปลูกพืชชนิดอื่นแทน เนื่องจากมะขามหวานมีอายุที่มากประกอบกับต้นทุนในการบำรุงรักษาเพิ่มแต่เกษตรกรบางรายยังคงอนุรักษ์สวนมะขามไว้เนื่องจากมีแนวคิดในเรื่องสัญลักษณ์ของจังหวัดเพชรบูรณ์คือมะขามหวาน เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวมีการใช้ภูมิปัญญาอย่างง่ายได้แก่การทำสาว เป็นการปรับแต่งกิ่งของต้นมะขามหวานออกเพื่อในหน้าแล้งหลังการเก็บเกี่ยว

การทำน้ำหมักสมุนไพรพื้นบ้าน

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก พบว่า เกษตรกรในชุมชนมีการนำพืชผักสวนครัวภายในรั้วบ้านนำมาหมักเพื่อใช้ในการทำการเกษตรปลูกผักผลไม้ในครัวเรือน มีป่าเรียม จันทิง เป็นผู้ใช้ภูมิปัญญาดังกล่าวตลอด สูตรดังกล่าวไม่มีการใช้สูตรในการหมักเฉพาะ ซึ่งตัวอย่างของชนิดของพืชที่ใช้เป็นส่วนผสมขึ้นอยู่กับฤดูกาลของผลผลิตนั้น ๆ อาทิ ตะไคร้หอม ลูกมะกูด มะละกอสุก ดอกดาวเรือง เฟืองฟ้า ขมิ้นชัน หน่อไม้ฝรั่ง ใบสะเดา บอระเพ็ด เหล้าขาว หัวน้ำส้มสายชู ยูเรีย หมักรวมกัน สมุนไพรท้องถิ่น ประมาณ 3 ส่วน น้ำเปล่า 3 ส่วน และน้ำตาล ประมาณ 1 ส่วน หมักทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือนขึ้นไปแล้วสามารถเริ่มใช้ได้ เดิมเชื่อด้วยน้ำตาลได้และสามารถใช้ได้ต่อไป

การทำเครื่องจักรสานจากไม้ไผ่ในการจับปลา

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กับชุมชนบ้านนางัว หมู่ที่ 5 ตำบลนางัว โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก พบว่า นายอ้อม จินคง อยู่บ้านเลขที่ 81/2 นายมา โตทับ อยู่บ้านเลขที่ 55/2 คุณลุง มา รักพู่ อยู่บ้านเลขที่ 31/2 หมู่ที่ 5 ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์ ในหมู่บ้านนางัวนี้มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นการสร้างรายได้หลังจากว่างจากการทำการเกษตร คือการทำเครื่องจักรสานจากไม้ไผ่ ทำมาจาก ไม้ไผ่บง โดยมีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 15 คน มีประธานกลุ่ม ชื่อคุณดาดี พรหมสวย รองประธาน คุณตามา รักภู คุณดาดีม คุณดาซ้ชาวล มยุคำ โดยตั้งเป็น"ชมรมจักรสานบ้านนางัว" สถานที่ ณ วัดโพธิ์สว่าง ชมรมศูนย์ผู้สูงอายุ ผู้ดูแล พระอาจารย์พัชรกิจ (เจ้าอาวาสตุ้ย) จัดงานทุกวันที่ 20 ของทุกเดือนเดือนสิงหาคมของทุกปี ปัจจุบันพบว่าหมู่บ้านนี้มีการประยุกต์เครื่องจักรสานที่อดีตต้องผลิตเพื่อขายตามฤดูกาลเท่านั้น เช่น ลอบ ข้อง ไทร ต้องผลิตในช่วงฤดูจับปลา แต่ปัจจุบันมีการประยุกต์และพัฒนานำเครื่องจักรสานดังกล่าวมาปรับปรุงให้มีขนาดเล็กลงและสามารถผลิตเพื่อจำหน่ายใช้เป็นเครื่องรางของขลังและเป็นสิริมงคลของทุกบ้านไม่ว่าจะเป็นบ้านที่ใช้เป็นที่พักอาศัย ร้านค้าต่างๆ ตลอดจนอาคารพาณิชย์ และอาจพบเห็นโดยทั่วไปในบริเวณหน้ารถยนต์เพื่อเสริมสิริมงคลให้กับเจ้าของบ้านและร้านค้าและเจ้าของ

รถยนต์ อาทิ ในอดีต ลอบ ไทร ช้องคักปลา จะมีขนาดใหญ่ ใช้ประโยชน์ในการดักจับปลา และ สัตว์น้ำทั่วไป ราคาจะอยู่ที่ 300-400 บาท แต่ปัจจุบันได้ปรับขนาดจนเล็กลงไว้ใช้แขวนไว้บริเวณ ด้านหลังคาหน้าบ้าน หรือในรถยนต์ สามารถเพิ่มมูลค่าได้ราคาตัวเล็กตัวละ 70-100 บาท หากเป็น ลอบหรือไทรขนาดใหญ่ผู้ซื้อจะซื้อไปเป็นเครื่องรางตามร้านค้าหรือ โรงแรม รีสอร์ทต่างๆ ราคาจะ อยู่ที่ตัวละ 1,000 – 4,500 บาท

การทำกระติบข้าวเหนียว

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอ เมืองเพชรบูรณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก และจากการสังเกตตามสภาพจริง พบว่าคุณลุง เมือง มีอายุ 63 ปี อยู่บ้านเลขที่ 136 หมู่ 5 ตำบลนางัวและคุณลุงเกิด มีผล อายุ 84 ปี อยู่บ้านเลขที่ 55/1 หมู่ 5 ตำบลนางัว มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องสานจากไม้ไผ่ เรื่องการทำกระติบข้าวเหนียว คุณลุง ทั้ง 2 กล่าวว่า ในการเลือกไม้ไผ่ จะเลือกไม้ที่มีข้อปล้องยาวและตรง มีผิวเรียบเป็นมันนำมาตัดข้อ ปล้องทางหัวและท้ายออก โดยใช้เลื่อยตัดรอบไม้ไผ่เพื่อป้องกันผิวไม้แตก ขนาดของปล้องไม้ไผ่ หนึ่ง ควรมีความยาวประมาณ 30-40 เซนติเมตร จากนั้นจึงใช้มีดโต้ผ่าออกเป็นชิ้นๆ แล้วใช้มีดดอก จักเป็นดอกขูดเปลือกสีเขียว ของมันออกและตากแดดเพื่อเก็บรักษาเอาไว้ก่อนจะทำงานสาน หรือ อาจใช้เครื่องมือที่เรียกว่ากบจักดอกในการเหลาแทนมีดได้ ความหนาของดอกอยู่ที่ผู้จักดอกจะนำ ไม้ไผ่ใส่ไว้ช่วงไหนของกบหากช่วงบนสุดจะทำให้ได้เส้นดอกมีความหนาที่สุด หากต้องการดอก บางลงให้ขยับลงมาด้านล่างของใบกบ จากการสัมภาษณ์คุณยายน้อยจะมีการอนุรักษ์ลายกระติบ ข้าวเหนียวจากการสานไม้ไผ่หลายลาย อาทิ ลายอำฮั้น หรือลายกระแต จะมีลักษณะการสานดอก แบบไขว้ ทั้งนี้ลายกระติบ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความต้องการของคนที่สานว่าต้องการใช้ลายอะไร เพราะ แต่ละลายจะขึ้นต่างกัน ลายกระติบที่นิยมสาน คือ ลายข้างกระแตสองชั้นและสามชั้น การขึ้นลาย สองชั้น จะยกดอก 2 เส้นแล้วทั้ง 2 เส้น และเมื่อขึ้นลายไปได้ประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวของ ดอกแล้ว ก็จะสานต่อด้วยลายสามนอนหรือลายคูป จากนั้นจึงสานด้วยลายสองชั้นอีกครั้งเพื่อความ แข็งแรงของกระติบข้าว จากนั้นจึงม้วนเก็บชายดอกด้วยการพับครึ่งเข้าไปข้างในทั้งสองข้างและบีบ เพื่อตกแต่งให้สวยงาม ฝักกระติบข้าวเหนียวนั้นจะสานเช่นเดียวกับตัวกระติบเพียงแต่ให้ใหญ่กว่าเพื่อสวม ครอบปิดเปิดได้ กระติบข้าวที่สานเสร็จแล้วไม่ควรเก็บไว้ในที่ชื้น เพราะจะทำให้ขึ้นราได้ง่ายและมี มอดเจาะ และควรเก็บไว้ในที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก ลายตะแหลวฮ้อ จะเป็นลายที่ใช้ทำฝัก กระติบ เทคนิคหากไม่ต้องการให้ไม้ขึ้นราให้เลือกไม้ไผ่ที่แก่

การทำดอกไม้จันทร์จากเปลือกข้าวโพด

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก พบว่า นางรุ่งนภา แสนฉลาด ในชุมชนนางัวมีการปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ เมื่อเก็บเกี่ยวฝักข้าวโพดเรียบร้อยแล้วจะนำเปลือกข้าวโพดที่ตากแห้งแล้วมาทำดอกไม้จันทร์ โดยได้รับความรู้จากพัฒนาชุมชน และเข้าร่วมกลุ่มกันขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาเป็นทุนและนำขายแก่คนในชุมชนหรือส่งร้านค้า

การปรับปรุงดินโดย การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยคอกจากสัตว์ และใช้พืชตระกูลถั่ว

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กับชุมชนบ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ โดยทำการตั้งคำถามเชิงลึก พบว่า คุณลุงเปลี่ยน ขวัญมอม ได้กล่าวว่าชุมชนบ้านนางัวนี้มีมีการปรับปรุงดินโดย การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยคอกจากสัตว์ และใช้พืชตระกูลถั่วปรับปรุงดิน แต่ปัจจุบันการหามูลสัตว์นั้นหาได้ยากจึงไม่ค่อยมีเกษตรกรใช้ปุ๋ยคอกในการปรับปรุงดินมากนักส่วนใหญ่จะนิยมใช้ปุ๋ยเคมีแทนเนื่องจากการประหยัดเวลา อีกทั้งต้องรีบเร่งให้มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ทันต่อฤดูกาลของผลผลิตนั้นๆ แต่มีเกษตรกรบางรายมีการใช้เศษฟางข้าวทำปุ๋ยหมักไว้บำรุงดินในนาของตนเอง และใช้ของเสียที่ขับถ่ายจากสมาชิกในครัวเรือนแทนการใช้ปุ๋ยเพื่อรดพืชผักสวนครัวของตนเอง เช่นการใช้รดต้นหอม-ผักชี และมีการทำการเกษตรแบบปลูกพืชหมุนเวียนในแต่ละปี อาทิ มีการทำนาปีและนาปรัง ปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ สลับกันไป มีการงดการเผาตอซังข้าวและข้าวโพดโดยใช้การปล่อยน้ำเข้านาทิ้งไว้และทำการไถกลบเป็นปุ๋ยเพื่อปรับปรุงดินก่อนปลูกพืชอื่นต่อไป

การปรับปรุงดินโดยการไถกลบตอซังข้าว

หลังจากมีการเก็บเกี่ยวข้าวหรือข้าวโพดแล้วเกษตรกรจะใช้มีการไถกลบตอซังข้าวและข้าวโพด ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์จากการไถกลบตอซังข้าว ดังนี้

1. ปรับปรุงสมบัติทางกายภาพของดิน

1.1 ทำให้ดินโปร่ง ร่วนซุย ง่ายต่อการเตรียมดิน การปักดำกล้า และทำให้ระบบรากพืชสามารถแพร่กระจายในดินได้มากขึ้น

1.2 การระบายอากาศของดินเพิ่มมากขึ้น

1.3 เพิ่มการซึมผ่านของน้ำ และการอุ้มน้ำของดินให้ดีขึ้น

2. ปรับปรุงสมบัติทางเคมีของดิน

2.1 เป็นการเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดินโดยตรง ถึงแม้ปริมาณธาตุอาหารจะไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี แต่จะมีธาตุอาหารครบถ้วนตามที่พืชต้องการทั้งธาตุอาหารหลัก (ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม) ธาตุอาหารรอง (แคลเซียม แมกนีเซียม และกำมะถัน) และจุลธาตุ (เหล็ก แมงกานีส ทองแดง สังกะสี โบรอน โมลิบดีนัม และคลอรีน) และจะค่อยๆปลดปล่อยให้เป็นประโยชน์ต่อพืชในระยะยาว

2.2 ช่วยลดยึดธาตุอาหารจากการใส่ปุ๋ยเคมีไม่ให้สูญเสียไปจากดินซึ่งพืชสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี

2.3 ช่วยเพิ่มความต้านทานการเปลี่ยนแปลงความเป็นกรดเป็นด่างของดิน ทำให้การเปลี่ยนแปลงไม่รวดเร็วจนเป็นอันตรายต่อพืช

2.4 ช่วยลดความเป็นพิษของเหล็กและแมงกานีสในดิน

2.5 ช่วยลดความเป็นพิษจากดินเค็ม

3. ปรับปรุงสมบัติทางชีวภาพของดิน

3.1 อินทรีย์วัตถุเป็นแหล่งอาหารและแหล่งพลังงานของจุลินทรีย์ดินมีผลทำให้ปริมาณและกิจกรรมของจุลินทรีย์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงธาตุอาหารในดินให้อยู่ในรูปที่เป็นประโยชน์ต่อพืช

3.2 การเพิ่มปริมาณหรือจำนวนของจุลินทรีย์ดินมีผลช่วยลดปริมาณเชื้อสาเหตุโรคพืชบางชนิดในดินลง

ข้อมูลองค์ความรู้ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ

คณะผู้วิจัย นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษาและชุมชนในท้องถิ่นร่วมกันถอดองค์ความรู้โดยสามารถถอดเป็นองค์ความรู้โดยการถอดบทเรียนเป็นภูมิปัญญาด้านต่างๆพร้อมมีการฝึกปฏิบัติในระหว่างการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คณะผู้วิจัย นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษาและชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งทำให้ได้มาตั้งภูมิปัญญาด้านต่างๆ ต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่

- 1.1) ของเล่นเด็กสมัยโบราณ กบไม้ไผ่ กังหันลมดอกยาง และปลาตะเพียนสานไม้ไผ่
- 1.2) ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พัด หวดหนึ่งข้ามหนีบกระดืบข้ามหนีบและกระด้าง

2. ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด การทำกระเป๋าสีเหลือง

3. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ได้แก่ ขนมหัวช้าง ขนมกวน ข้าวเหนียวแดง ยำหยวก คั่วผักบั้ง ไข่อั่ว แกงหน่อไม้ย่านาง

4. ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่สร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ก่องใส่กระดาษทิชชู แจกันใส่ดอกไม้ ตะกร้าใส่ผลไม้ ไม้ไผ่แมลงวัน

ข้อดีและผลที่เกิดจากการทำเกษตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

คณะผู้วิจัย นักวิชาการและชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพและวิเคราะห์ข้อดีและผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำให้ความรู้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันได้ คือ การอนุรักษ์ เป็นการบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนคติ และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม เป็นการฟื้นฟู เป็นการรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย และเป็นการประยุกต์ เป็นการปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน เหล่านี้ล้วนแต่เป็น ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในเรื่องการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนมีการสืบสานและเห็นคุณค่าของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับด้านสังคมได้ในบางกิจกรรม เนื่องจากสังคมชุมชนในบ้านนางัวยังคงมีรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกันในหมู่เครือญาติและมีการช่วยเหลือกันของบ้านใกล้เคียงและจากการนำนักศึกษาที่เรียนในวิชาการศึกษาทั่วไป ชื่อวิชาเทคโนโลยีตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในรายวิชาดังกล่าวมีเนื้อหาหัวข้อ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้นักศึกษาตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองและเพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้โดยปฏิบัติจริงจึงได้นำนักศึกษาไปเป็นวิทยากรโดยลงพื้นที่ไปบริการวิชาการกับชุมชนในช่วงเทศกาลการจัดงานมะขามหวานประจำปีโดยมหาวิทยาลัยได้มีการจัดบูธแล้วไปบริการวิชาการสอนการทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ให้แก่ผู้ที่สนใจ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2559 เนื่องจากเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย

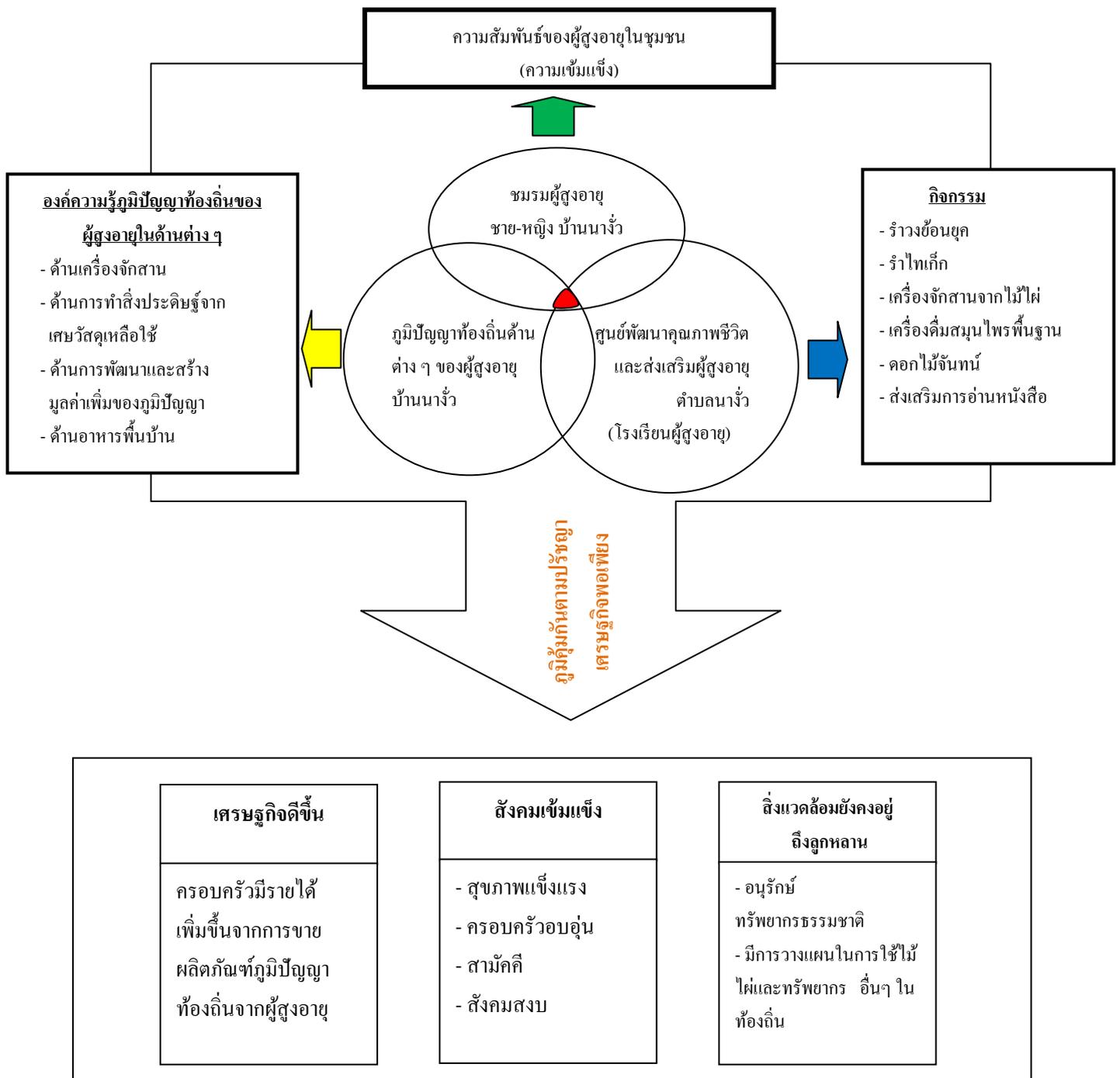
สรุปได้ว่าการสืบสานภูมิปัญญาในปัจจุบันพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรได้บ้างกิจกรรมเนื่องจากปัจจุบันการทำอาชีพเกษตรและพฤติกรรมกับวิถีชีวิตของชุมชนน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปดังจะเห็นได้จากข้อมูลดังต่อไปนี้ ด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำเกษตรนั้นพบว่าชาวบ้านน่าจะมีประกอบอาชีพเกษตรหลากหลาย เช่น การทำนาปี นาปรัง ปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ ยาสูบ ข้าวโพดอาหารสัตว์ ทำสวนผักสวนครัว มะขามหวาน โคน้ำ และไก่พื้นเมือง ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือปฏิทินกิจกรรมพื้นบ้าน เป็นวิธีการใช้เพื่อหาวิถีชีวิตในการทำกิจกรรมพื้นบ้านต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางด้านการเกษตรซึ่งพบว่าในรอบปี ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตในเรื่องการทำเกษตรดังนี้ ชาวบ้านมีการทำนาปี นาปรัง(ทำเฉพาะเกษตรกรผู้ที่มีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำหรือผู้ที่มีพื้นที่อยู่ใกล้กับสระน้ำของหมู่บ้าน) ปลูกข้าวโพดอาหารสัตว์ ถั่วเขียวมัน ข้าวฟ่าง ไม้ผลจะเป็นมะขามหวาน (พันธุ์สีชมพู และพันธุ์สีทอง) และในด้านการเลี้ยงสัตว์จะมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา เป็ด ไก่พื้นเมือง โคน้ำ และในปัจจุบันมีชาวบ้านบางรายเริ่มนำแพะเข้ามาเลี้ยงในชุมชน ทั้งนี้ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชาวบ้านในชุมชนบ้านนาแก้วส่วนใหญ่มีนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาใช้แต่ไม่สามารถนำมาปรับใช้ในด้านเกษตรและเทคโนโลยีได้ เนื่องจากในการทำเกษตรเกือบทุกชนิดมีการใช้เงินทุนจากนายทุนเจ้าหนี้เอกชนร้านค้าที่จำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนจากหน่วยงานราชการ เช่น ธกส. กองทุนหมู่บ้าน กองทุน กข.คจ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินปฎิย กลุ่มยาสูบ และกองทุนเศรษฐกิจชุมชน (อ.บ.ค) มาเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการผลิต เช่น ค่าเช่าที่ดินในการทำเกษตร ค่าน้ำมัน ปุ๋ยเคมี ยาปราบวัชพืชและแมลงศัตรูพืช เครื่องเกี่ยวข้าว รถไถนา เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง อาหารสำเร็จรูปในการเลี้ยงสัตว์ วิตามินเสริมในสัตว์ วัคซีนในการป้องกันโรคต่างๆ ของสัตว์ ตลอดจนการจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างๆเช่น การจ้างแรงงานคนคัดแยกข้าวในแปลงนา และแปลงข้าวโพดอาหารสัตว์ การจ้างแรงงานไถนา การจ้างแรงงานคานา การจ้างแรงงานเกี่ยวข้าว (ใช้แรงงานคน) การจ้างเก็บยาสูบ การจ้างแรงงานคนเก็บเกี่ยวข้าวโพดอาหารสัตว์ อาหารสัตว์ เป็นต้น

ตารางที่ 1 แสดงปฏิทินกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำการเกษตรประจำปีของชุมชนบ้านนางัว

เดือน ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
นาปี							ไถดะ	หว่านเมล็ด	ฉีดยากดุม	ใส่ปุ๋ยยูเรีย	เก็บหอม	เก็บเกี่ยว
นาปรัง (ทำไถลี้ แหล่งน้ำ หรือใช้น้ำ บาดาล)		ไถดะ	หว่านเมล็ด	ฉีดยากดุม	ใส่ปุ๋ยยูเรีย	เก็บหอมเชอร์รี่	เก็บเกี่ยว					
ข้าวโพด อาหารสัตว์				ไถดะ/ไถ	หยอดเมล็ดใส่ ร่องพื้น	ใส่ปุ๋ย	กำจัดวัชพืช	เก็บเกี่ยว				
ยาสูบ	ไถดะ/ไถ	ใส่ปุ๋ย	เก็บเกี่ยว									
พริกขี้หนู									ไถดะ	หยอดเมล็ด	ใส่ปุ๋ย	เก็บเกี่ยว
มะขาม หวาน	เก็บเกี่ยว	เก็บเกี่ยว	ตัดแต่งกิ่ง	ใส่ปุ๋ยครั้งแรก	ฉีดยา	ใส่ปุ๋ยครั้งที่ สอง	ใส่ปุ๋ยครั้งที่ สาม	ดูแลรักษา	ดูแลรักษา	ดูแลรักษา	ดูแลรักษา	เก็บเกี่ยว
เลี้ยงสัตว์ (ตลอดปี)	เกษตรกรรมกิจกรรมปฏิบัติตลอดปี											

รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะผู้วิจัย นักวิชาการและชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพและวิเคราะห์โดยสามารถได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ของชุมชนผู้สูงอายุบ้านนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

ภาพที่ 3 รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนบ้านนาจั่วมีการรวมตัวของผู้สูงอายุชายและหญิง ซึ่งได้มีหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลนาจั่ว ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สาธารณสุขตำบล พัฒนาชุมชน วัดโพธิ์สว่าง สถานศึกษาในชุมชน (โรงเรียนบ้านนาจั่ว) และ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในภาพของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมผู้สูงอายุตำบลนาจั่ว (โรงเรียนผู้สูงอายุ) โดยได้ดึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสาน ด้านการใช้ประโยชน์เหลือใช้จากเศษวัสดุทางการเกษตร ด้านอาหารท้องถิ่น ของผู้สูงอายุบ้านนาจั่ว มาจัดกิจกรรมขึ้นในทุกๆ เดือน พร้อมทั้งได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวปฏิบัติ ในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น คือภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุได้ทำให้เกิดรายได้ในครอบครัว ซึ่งถือเป็นภูมิคุ้มกันด้าน “เงินออม” เมื่อครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นส่งผลให้ครอบครัวไม่ต้องแตกแยกหรือแยกย้ายกันออกไปทำงานนอกพื้นที่ ทำให้พ่อแม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน เกิดความอบอุ่นในครอบครัว และความสามัคคี มีสุขภาพแข็งแรง ถือว่าเป็นภูมิคุ้มกันด้าน “สุขภาพ” และในการที่ชุมชนผู้สูงอายุได้รายได้จากภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ก็จะทำให้มีการอนุรักษ์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถมีอยู่เพื่อการใช้ทำอยู่ทำกินตลอดไปจนถึงลูกหลาน

ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุของบ้านนาจั่ว ตำบลนาจั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่สูญหายและไม่ถูกลืมไปจากสังคม

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกและการทำประชาคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน ของชุมชนนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1.ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่ ของเล่นเด็กสมัยโบราณ กบไม้ไผ่ กังหันลมดอกยาง และปลาตะเพียนสานไม้ไผ่ ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พัด หวดนึ่งข้าวเหนียว กระจับข้าวเหนียวและกระด้ง 2. ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด การทำกระเป๋าสีเหลือง 3. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ได้แก่ ขนมหัวช้าง ขนมกวนข้าวเหนียวแดง ยำหยวก คั่วผักนึ่ง ใส่อั่ว แกงหน่อไม้ย่านาง ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ได้แก่ กล่องใส่กระดาษทิชชู แจกันใส่ดอกไม้ ตะกร้าใส่ผลไม้ ไม้ไผ่แมลงวัน และได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ จำนวน 1 รูปแบบ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางของการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ ควรมีการจัดอบรมและเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่ามีวิธีการหรือรูปแบบใดบ้างที่จะสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในตนเองให้แก่หน่วยงานอื่นๆหรือผู้ที่ต้องการรับความรู้เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการทำวิจัย ในเรื่องการวิจัยพัฒนาอนุรักษ์และเพื่อเพิ่มมูลค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

- กรองจิต เกษจินดา. 2547. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอนุรักษ์ดินและน้ำ
ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อำเภอปอแก้ว จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ ฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกียรติคุณ จินตวร. 2533. ผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีการเกษตรต่อผลผลิตพืชและการใช้
ที่ดินในภาคการเกษตรของประเทศไทย 2519-2530. กรุงเทพฯ ฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษม จันทร์แก้ว. 2553. เอกสารประกอบการอบรมการตามรอยเบื้องพระยุคลบาท รุ่นที่ 6 .
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- จันกานต์ ปราสัยงาม. 2547. การใช้เทคโนโลยีการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสดของ
เกษตรกร ตำบลเป็นสุข อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ ฯ : ห้องสมุดกรม
ส่งเสริมการเกษตร.
- เฉลียว บุญยงค์. 2538. การศึกษาชีวิตครอบครัว. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง.
- ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์. 2542. ปุ๋ยหมัก ดินหมักและปุ๋ยน้ำชีวภาพ : เพื่อการปรับปรุงดินโดย
วิธีเกษตรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2546. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ภาควิชาชีววิทยา
ป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปัทมา ทิพรส. 2546. ภูมิปัญญานิวตองถิ่นเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำของชุมชน บ้าน
ชนิดคำ เทียงตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. ส่วนจัดการ
ทรัพยากรต้นน้ำสำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์
พืช.
- พงษ์ศักดิ์ วิทวัสชุกุล และ พิณทิพย์ ชิติโรจนะวัฒน์. 2553. งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นช่วย
การจัดการต้นน้ำอย่างไร. ส่วนวิจัยต้นน้ำ สำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ.

- พรทิพย์ ตั้งคณานุกุลชัย. 2541. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าอย่าง
ยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการป่าชุมชนบ้านน้ำหრა อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล.
กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. 2545. จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- มาริสา โกเสยะ โยธิน. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตร
ธรรมชาติและการจัดการธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยใน
หมู่บ้านบริเวณโครงการทับทิมสยาม 02. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2542.
- ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย . 2550. ม.ป.ป.
- รุจา ภูไพบูลย์. 2542. “ครอบครัว”. วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย สิ่งแวดล้อม.
22(ตุลาคม-ธันวาคม) 6: 89-91.
- รววิทย์ พัฒนาอิทธิกุล. 2546. “การโฆษณาและพฤติกรรมผู้บริโภค”.
<http://els.nsruc.ac.th/advertising/chapter9.htm>.
- วลัยพร เกียรติทับผิว. 2548. สภาพการผลิตผักอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริม
การปลูกผักอินทรีย์ปี 2546 ของศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่.
กรุงเทพฯ : ห้องสมุดกรมส่งเสริมการเกษตร.
- สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2524. ครอบครัวสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สมาคม
คหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2537. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ประเพณี. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สุภาพร บางใบ. 2549. การยืดอายุขิงสดโดยใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารส้ม. เพชรบูรณ์:
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สุภาพร บางใบ. 2550. การศึกษาความต้องการและการใช้เทคโนโลยีในการผลิตผักแบบเกษตร
พอเพียงตำบลห้วยสะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพชรบูรณ์.

ศุภาพร บางใบ. 2551. การทำการเกษตรแบบพอเพียงภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการ
ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืนสู่ชุมชนท้องถิ่นของเกษตรกรใน จังหวัด
เพชรบูรณ์ : กรณีศึกษา ตำบลนายม อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์.
เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

แสงสุริย์ ทัศนพูนชัย. 2547. การขจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม. ควตลิตี้ออฟไลฟ์.
84 (ตุลาคม 2547)11: 126.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 . (พ.ศ. 2555-2559).แหล่งที่มา:
[http://www.udd.go.th/http://www.udd.go.th/Thai-
html/05022007/PDF/PDF01/008.
pdf](http://www.udd.go.th/http://www.udd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/PDF01/008.pdf), 12 ตุลาคม 2554.

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2554. คุณภาพชีวิตของคนไทย ปี 2554.
สำนักพิมพ์ทิพย์เนตรการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2544. สังคมวิทยาครอบครัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราช
ดำเนินทรงบรรจุสารีริกธาตุและเบ็กเนตรพระพุทธรมหาธรรมราชา เณิมพระเกียรติฯ.
2554.

อภิศักดิ์ ไฝทาคำ. 2539. หลักการพัฒนาชุมชน.ภาควิชาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

โครงการวิจัย เรื่องสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนางั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์

จักสาน

พัด

กระด้ง

หวดนั่งข้าว

ดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด

กระเป๋าสีหริยญ

ขนมหัวช้าง

ขนมกวน

ข้าวเหนียวแดง

ย่าหรวก

ข้าวผักนึ่ง

ควักบุง

ใส่อ้ว

แกงหน่อไม้บ้านนาง

การสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

1. ชื่อ-สกุล (ไทย) นางสุภาพร บางใบ
ชื่อ-สกุล (อังกฤษ) Mrs. Supaporn Bangbai

2. เลขประจำตัวประชาชน 3-6701-01625-77-3

3. ตำแหน่งวิชาการที่เป็นปัจจุบัน อาจารย์ ระดับ 7

4. หน่วยงานที่สังกัด สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก เบอร์โทรศัพท์ พร้อม อีเมล

คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000
โทรศัพท์ 66(0)-5671-7151 ต่อ 3912 โทรสาร 66(0)- 5671-7151

Email: tomying_ku52@hotmail.com

5. ระบุประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
วท.ม. (เกษตรศาสตร์) สาขาคุรุศาสตร์เกษตร	2544	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วท.บ. (เกษตรศาสตร์) สาขาศึกษาศาสตร์ - เกษตร	2540	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

สาขาการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย

- 1) โครงการวิจัยและพัฒนากาทำกรเกษตรเชิงอนุรักษ์ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน

หนองแหวนและชุมชนบ้านระหารตำบลห้วยสะแก อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เกษตรกรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

- 3) ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท โครงการพัฒนาลุ่มน้ำเข็กจังหวัดเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

7.2 หัวหน้าโครงการ

- 7.1.1 พฤติกรรมการสอนของครูเกษตรกรที่เอื้ออำนวยต่อมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
 แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
- 7.1.2 การยืดอายุจึงสดโดยใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารส้ม
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- 7.1.3 การอนุรักษ์ดินกับการทำเกษตรธรรมชาติของเกษตรกร บ้านป่าบง ตำบลตะเบาะ
 อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.1.4 การทำการเกษตรแบบพอเพียงภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการถ่ายทอด
 เทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืนสู่ชุมชนท้องถิ่นของเกษตรกรใน จังหวัดเพชรบูรณ์ :
 กรณีศึกษา ตำบลนายม อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.1.5 การพัฒนารูปแบบการปรับปรุงดินภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองแวนและ
 ชุมชนบ้านระหาร ตำบลห้วยสะแก อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.1.6 การวิจัยและพัฒนาการจัดการดินด้วยวิถีธรรมชาติตามภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัด
 เพชรบูรณ์
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.1.7 รูปแบบเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อการพึ่งตนเอง
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- 7.1.8 การคงอยู่ของสมุนไพรพื้นและผักพื้นบ้านของชุมชนลุ่มน้ำเข็ก
 การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน (อาจมากกว่า 1 เรื่อง)

- 7.3.1 พฤติกรรมการสอนของครูเกษตรกรที่เอื้ออำนวยต่อมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
- 7.3.2 การยึดอายุจึงสดโดยใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารส้ม
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- 7.3.3 การยึดอายุจึงสดโดยใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารส้ม
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- 7.3.4 การอนุรักษ์ดินกับการทำเกษตรธรรมชาติของเกษตรกร บ้านป่าบง ตำบลตะเบาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.3.5 การพัฒนารูปแบบการปรับปรุงดินภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองแวนและชุมชนบ้านระหาร ตำบลห้วยสะแก อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ
- 7.3.6 การวิจัยและพัฒนาการจัดการดินด้วยวิถีธรรมชาติตามภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

7.4 งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อข้อเสนอการวิจัย แหล่งทุน และสถานภาพในการทำวิจัยว่าได้ทำการวิจัยลุกลงไปแล้วประมาณร้อยละเท่าใด

- 7.4.1 เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- 7.4.2 รูปแบบเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อการพึ่งตนเอง

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

7.4.3 การคงอยู่ของสมุนไพรพื้นและผักพื้นบ้านของชุมชนลุ่มน้ำเข็ก

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ระบุโครงการวิจัย ในฐานะที่เป็นผู้ร่วมวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของสหภาคีระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์มะขาม จังหวัดเพชรบูรณ์ (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : จังหวัดเพชรบูรณ์

2. โครงการทดลองปลูกดาวเรืองเพื่อเป็นไม้ดอกอุตสาหกรรม (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : จังหวัดเพชรบูรณ์

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการการทำเกษตรแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

4. การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการการทำเกษตรแบบผสมผสานกับสภาพพื้นที่อาศัยน้ำฝน จังหวัดเพชรบูรณ์

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

5. การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าห้วยหิน และป่าคลองติบ” จังหวัดเพชรบูรณ์

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

6. การจัดการคุณภาพชีวิตเกษตรกร

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์-

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

7. เกษตรอินทรีย์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

8.เศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยผลผลิตเกษตรลุ่มน้ำเชิง

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

9.ชุมชนต้นน้ำรักษ์ลุ่มน้ำเชิง

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

คณะผู้วิจัย

2. ประวัติผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 2

1. ชื่อ-สกุล (ไทย) นายปิยพงศ์ บางใบ

ชื่อ-สกุล (อังกฤษ) Mr. Piyapong Bangbai

2. เลขประจำตัวประชาชน 3-6799-00048-69-4

3. ตำแหน่งวิชาการที่เป็นปัจจุบัน อาจารย์ ระดับ 7

4. หน่วยงานที่สังกัด สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก เบอร์โทรศัพท์ พร้อม อีเมล

คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000

โทรศัพท์ 66(0)-5671-7151 ต่อ 3912 โทรสาร 66(0)- 5671-7151

5. ระบุประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
วท.ม. (เกษตรศาสตร์) สาขาส่งเสริมการเกษตร	2548	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
วท.บ. (การประมง) สาขาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	2540	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ปวส.สาขาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	2535	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

วิทยาเขตพิษณุโลก

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ(แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)ระบุสาขาวิชาการ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย -

7.2 ระบุโครงการวิจัย ในฐานะที่เป็นหัวหน้าโครงการ

1) การศึกษาผลการเลี้ยงกบด้วยอาหารผสมสมุนไพร

แหล่งทุน : สำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน

(อาจมากกว่า 1 เรื่อง)

1) โครงการวิจัยเรื่อง การรวบรวมเทคโนโลยีการเกษตรพื้นบ้านของเกษตรกรในภาคเหนือ
ตอนล่าง ปี พ.ศ. 2543

2) โครงการวิจัยเรื่อง การรวบรวมเทคโนโลยีการเกษตรพื้นบ้านของเกษตรกรในจังหวัด
พิจิตร ปี พ.ศ. 2543

3) การมีส่วนร่วมของสหภาคระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของ
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์มะขาม จังหวัดเพชรบูรณ์ (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : จังหวัดเพชรบูรณ์

4) การทำการเกษตรแบบพอเพียงภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการถ่ายทอด
เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ยั่งยืนสู่ชุมชนท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์
(เป็นผู้ร่วมวิจัย)

แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

5) โครงการทดลองปลูกดาวเรืองเพื่อเป็นไม้ดอกอุตสาหกรรม (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : จังหวัดเพชรบูรณ์

3. ประวัติผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 3

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวนุชจรี ทัดเศษ
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss Nootjaree Tudsues
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3-4207-00010-96-4
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พนักงานมหาวิทยาลัย
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ โทรสาร และ e-mail

คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ 67000 โทรศัพท์ 66(0)-5671-7151 ต่อ 3912 โทรสาร 66(0)-5671-7151 e-mail : indom4@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร)	2552	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) เกียรตินิยมอันดับ 1	2548	มหาวิทยาลัยนเรศวร
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ-
 7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : -

7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย :

1. เรื่อง การหาวิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายยีนเข้าสู่ *Cryptocoryne affinis* โดยใช้ *Agrobacterium tumefaciens* เป็นพาหะ
การเผยแพร่ : วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร และการประชุมวิชาการพืชสวนแห่งชาติ ครั้งที่ 7 มหาวิทยาลัยนเรศวร
2. เรื่อง การถ่ายยีนเข้าสู่ใบพายโดยใช้ *Rhizobium radiobacter*
การเผยแพร่ : การประชุมวิชาการพืชสวนแห่งชาติ ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. เรื่อง การหาวิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายยีนเข้าสู่ *Cryptocoryne wendtii* 'Brown' โดยใช้ *Agrobacterium tumefaciens*
การเผยแพร่ : การประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษาสาขาเทคโนโลยีชีวภาพเกษตร ครั้งที่ 3 (AgBiotech Graduate Conference III) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

4. เรื่อง การถ่ายยีนโปรตีนเรืองแสงสีเขียวเข้าสู่พรรณไม้น้ำสกุล *Cryptocoryne* โดยใช้ *Agrobacterium tumefaciens* เป็นพาหะ
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. เรื่อง ผลของสารควบคุมการเจริญเติบโต BA kinetin TDZ NAA และ IBA ที่มีผลต่อการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อสบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.)
การเผยแพร่ : รูปเล่ม ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

1. เรื่อง การหาวิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายยีนเข้าสู่ *Cryptocoryne affinis* โดยใช้ *Agrobacterium tumefaciens* เป็นพาหะ
ปีที่พิมพ์ : 2552
การเผยแพร่ : วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร
แหล่งทุน : ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สนับสนุนการวิจัยผ่านโครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษาศาขาทคโนโลยีชีวภาพเกษตร
2. เรื่อง การถ่ายยีนโปรตีนเรืองแสงสีเขียวเข้าสู่พรรณไม้น้ำสกุล *Cryptocoryne* โดยใช้ *Agrobacterium tumefaciens* เป็นพาหะ
ปีที่พิมพ์ : 2552
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
แหล่งทุน : ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สนับสนุนการวิจัยผ่านโครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษาศาขาทคโนโลยีชีวภาพเกษตร
3. เรื่อง ผลของสารควบคุมการเจริญเติบโต BA kinetin TDZ NAA และ IBA ที่มีผลต่อการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อสบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.)
ปีที่พิมพ์ : 2551
การเผยแพร่ : รูปเล่ม ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
แหล่งทุน : ศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สนับสนุนการวิจัยผ่านโครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษาศาขาทคโนโลยีชีวภาพเกษตร

4. เรื่อง อิทธิพลของฮอร์โมน damidozide ต่อผลผลิตและคุณภาพของมะเขือเทศ พันธุ์ลูกท้อและพันธุ์ผสมเตลต้า ในระบบปลูกพืชแบบไม่ใช้ดิน : แบบใช้วัสดุปลูก
ปีที่พิมพ์ : 2548
การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา

4. ประวัติคณะผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 4

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายมนตรี สิงห์พันธ์

ชื่อ-สกุล (อังกฤษ) Mr. Montree Singphan

2. เลขประจำตัวประชาชน 3-4211-00082-11-6

3. ตำแหน่งวิชาการที่เป็นปัจจุบัน พยาบาลวิชาชีพปฏิบัติการ

4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์โทรศัพท์มือถือ โทรสาร และ e-mail

โรงพยาบาลภูหลวง 80 หมู่ 9 ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย 42230 โทรศัพท์ 66(0)-4287-9067 ต่อ 105 โทรสาร 66(0)-4287-9067 โทรศัพท์มือถือ 081-0139594 และ e-mail: -

5. ประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
ศศ.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)	2552	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
เวชปฏิบัติการรอบครัว	2552	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พุทธชินราช
พย.บ.	2547	มหาวิทยาลัยนเรศวร

6. งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของสตรีในอำเภอกุหลาบจังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2552

5. ประวัติคณะผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 5

1. ชื่อ-สกุล (ไทย) นายกิตติรัช แก้วไขแสง
ชื่อ-สกุล (อังกฤษ) Mr.Kittitat KAOKAISAEANG
2. เลขประจำตัวประชาชน 3-6708-00218-99-9
3. ตำแหน่งวิชาการที่เป็นปัจจุบัน นักวิชาการเกษตร ระดับ 3
4. หน่วยงานที่สังกัด สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก เบอร์โทรศัพท์ พร้อม อีเมล
องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสะแก อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
5. ระบุประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
วท.บ. สัตวศาสตร์	2537	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตลำปาง
ปวส. (สัตวศาสตร์)	2542	วิทยาลัยเกษตรกรรมลพบุรี

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

6.1 ระบุโครงการวิจัย ในฐานะที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย

1) การมีส่วนร่วมของสหภาคีระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์มะขาม จังหวัดเพชรบูรณ์ (เป็นผู้ร่วมวิจัย)

การเผยแพร่ : รูปเล่ม สำนักวิทยบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แหล่งทุน : จังหวัดเพชรบูรณ์

6. ประวัติคณะผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 6

1. ชื่อ-สกุล (ไทย) ชื่อ นายธนภัทร วรปัสสุ

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Thanaput Worapussu

2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 1 4204 00042 06 6

3. ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ

4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เพชรบูรณ์ ต.สะเดียง อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ โทรศัพท์ 085-740-9718 e-mail : thanaput_07@hotmail.com

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบ ระดับปริญญา สาขา วิชาเอก สถาบัน ประเทศ

2552 ครี วท.บ. การประมง -มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ไทย

2555 โท วท.ม. เทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ไทย

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอก

7.1 หัวหน้าโครงการวิจัย : ผลของ 17 beta estradiol ต่อการแปลงเพศปลาหมอ

7.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

ธนภัทร วรปัสสุ เทพรัตน์ อึ้งเศรษฐพันธ์ ประจวบ ฉายบุญ เกரியงศักดิ์ เม่งอำพัน และจอม

สุดา ดวงวงษา. 2554. ผลของฟรีไบโอติกและโพรไบโอติกต่อการ

เจริญเติบโตและระบบ

ภูมิคุ้มกันของปลานิลแปลงเพศ (*Oreochromis niloticus*). น. 249-256 ใน งานประชุม

วิชาการ มอบ.วิจัย ครั้งที่ 5. โรงแรมสุโขทัยแกรนด์ แอนด์ คอนเวนชั่น เซ็นเตอร์ จังหวัด

อุบลราชธานี ระหว่างวันที่ 4-5 สิงหาคม 2554. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

(ผู้ร่วมวิจัย)เทพรัตน์ อึ้งเศรษฐพันธ์ ทิพสุคนธ์ พิมพ์พิมล และ ธนภัทร วรปัสสุ. 2554. การ

อนุบาลลูกปลาหมอในกระชังด้วยสูตรอาหารและความหนาแน่นที่ต่างกัน. วารสารเทคโนโลยีการประมง 5(2): 1-11 (ผู้ร่วมวิจัย)

ยีการประมง 5(2): 1-11 (ผู้ร่วมวิจัย)

7.3 งานวิจัยที่กำลังทำ : ผลของ 17 beta estradiol ต่อการแปลงเพศปลาหมอ

แหล่งทุน

ทุนวิจัยประเภททั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

7. ประวัติคณะผู้วิจัย นักวิจัยบุคคลที่ 7

1.ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายสอาด กิ่งคำ

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.saard kingkham

2.เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3-6701-00866-62-9

3.ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานชมรมผู้สูงอายุ

4.หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ

โทรสาร และ e-mail เลขที่ 28/1 หมู่ 1 ตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
67000 โทรศัพท์ 66(0 e-mail :-

5.ประวัติการศึกษา

วุฒิ	ปี พ.ศ.	ชื่อสถานศึกษา
ประถมศึกษา	-	โรงเรียนนางัว

6.สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

7.ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย :-

7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย :-

7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :-